

סוגית משך בשניה כשתים

חלק ב': דין משך בשניה כשתים

פרק ראשון

המחלוקת בפירוש המשנה

א. מחלוקת הראשונים בפירוש המש' הפניות העיקריות.

שנינו (ל"ג:): "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת". הראשונים נחלקו בהבנת פשט המשנה, וכמה מגופי הלכות התקיעות תלויים במחלוקת זו.

הרמב"ן והריטב"א² כתבו ש"הראשונים" (בריטב"א גם: "רש"י וכל הגאונים". על שיטת רש"י ע' להלן³) פירשו את המש' כך: "תקע בראשונה" — ר"ל: תקע תקיעה שלפני תרועה — "והאריך בשניה" — בתקיעה שאחרי התרועה — "כשתים" — כדי שיעלה לו חציה לתקיעה שאחר התרועה וחציה לתקיעה ראשונה של הבבא הבאה ("בבא" פירושה תקיעה-תרועה-ותקיעה) — "אין בידו אלא אחת" — ר"ל: התקיעה הארוכה הזו עולה לו רק לתקיעה אחת, היינו לשם פשוטה שאחר התרועה, ואת הבבא הבאה הוא צריך להתחיל מראשיתה, כלומר לתקוע שוב תקיעה שלפני התרועה.

הרמב"ן והריטב"א מתווקים בפירוש זה שכתבו בשם הראשונים, ומתקיפים פירוש אחר למשנה שהם מביאים בשם הרי"ף גיאת¹ (לשון הרשב"ף בהידושינו: "הרי"ף ז"ל והרבה חכמים"), וזהו: במלה 'אחת' שבביטוי "אין בידו אלא אחת" הכוונה לתקיעה הראשונה שתקע קודם התרועה ולא האריך בה, שרק היא עולה לו משתי התקיעות שתקע, אבל זו שהאריך בה אינה עולה לו כלל, אף לא בתור תקיעה אחרונה של בבא זו. הטעם הוא שחלקה האחרון של התקיעה הארוכה נתקע לשם תקיעה ראשונה של הבבא הבאה, ומשום כך אין הוא יכול לצאת בו (בחלק האחרון הזה) ידי תקיעה אחרונה של בבא זו, ולכן אין הוא יוצא גם בחלק הראשון של התקיעה, כי זהו מקצת תקיעה בלא סופה, והשומע מקצת תקיעה אע"פ שיש בו שיעור לא יצא⁴. לפיכך עלתה לו רק התקיעה שקודם התרועה, וכמוכן גם התרועה עצמה, וצריך לתקוע שוב תקיעה שלאחר התרועה.

(1) כ"ז. ד"ה הא.

(2) כ"ז. ד"ה ת"ש ול"ג: ד"ה תקע. על כפל הדברים בריטב"א ע' להלן פסקה ד'.

(3) פסקה י"א.

(4) ע' להלן פסקה ג' הערה 5.

(5) היד אפרים (תקפ"ח, ד') כתב שגם לשיטה שהשומע תקיעה שמקצתה פסול ובמקצת הכשר יש שיעור יצא — מ"מ במהכוון שתעלה לו המחצית השניה לשם תקיעה אחרת, שמפסיק ומנתק את התקיעה לשתיים, סובר הריצ"ג שלא יצא כלל, כי אין לראש סוף ולא לסוף ראש (וע' לעיל ח"א פסקה ו' סוף הערה 11). אך לענ"ד אין זה מסתבר שהכוונה לשם תקיעה אחרת היתה גרועה מפסול גמור במקצת התקיעה, ואם מקצת שיש בו פסול גמור אינו פוסל הרי שאין צורך בראש וסוף, כמוסבר בח"א פסקה ה', וא"כ גם כוונה לשם תקיעה אחרת אין לה לפסול.

וכך פירש את המשנה גם הראב"ד בדברשתו (עמ' מ"ח—מ"ט), וכן בעל "ההשלמה" בשם אביו (גנוזי ראשונים לר"ה עמ' קמ"א).

הרמב"ן והריטב"א מתקיפים קודם כל את עצם הטעם של דין המש' לפי הריצ"ג. הריצ"ג מניח שהמחצית השנייה של התקיעה הארוכה פסולה מלצאת בה ידי פשוטה שלאחריה של הבבא הראשונה אליה נתכוון בראשית הארוכה. אך מקשה על כך הרמב"ן: למ"ד מאצ"כ למה יהיה סוף התקיעה פסול לגבי הבבא הראשונה, וכי גרוע הסוף הזה מתוקע לשיר שיצא? ועוד שאפילו למ"ד מצ"כ ראוי הסוף הזה לצאת בו ידי תקיעה כלשהי מט' תקיעות היום, שהרי נתכוון בו לשם מצות שופר, ומה לי נתכוון לשם תקיעה זו או אחרת. מסתבר איפוא — טוען הרמב"ן — שלד"ה כשרה התקיעה הארוכה כולה לצאת בה ידי פשוטה שלאחריה של הבבא הראשונה, וא"כ אין כאן שומע מקצת תקיעה, ומדוע לא תעלה לו הארוכה להשלמת הבבא הראשונה. כדברים האלה כותב גם הריטב"א⁶.

6) ברור שפירושי הרמב"ן והריצ"ג מתייחסים לשתי בבות של תר"ת, שהרי לדין המשנה תוקעים רק ג"פ תר"ת. וכך הוא בפירוש ברמב"ן. אך הטור והש"ע (תקצ"ו) כתבו את הדין בתקיעה אחרונה של תשר"ת וראשונה של תש"ת. ופירש המ"ב (ס"ק כ"ג) שנקטו כך לפי המנהג הפשוט בימי הראשונים — שכתבוהו בסי' תקצ"ב — לתקוע על סדר הברכות רק עשרה קולות: תשר"ת למלכויות, תש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות. ונראה שהמ"ב פירש כך, ולא רצה להעמיד דבריהם בתקיעה אחרונה של תשר"ת וראשונה של תש"ת בתקיעות דמיושב, מפני שבזה לא היה הרמב"ן מכשיר מבלי שיתנה בפרוש על המחצית השנייה שאם תש"ת אינה אמת תצטרף לתקיעה של תשר"ת ולהפך, כי בלא תנאי כזה המחצית שנתכוון בה לשם תש"ת באמת אינה עולה לתשר"ת, כמ"ש הבי"י והרמ"א בסימן זה וכפי שיתבאר להלן ה"ג פסקה ט"ו. אבל בתשר"ת תש"ת תר"ת שעל סדר ברכות כשר אף בלא תנאי, כי כולן נעשות מוודאי ולא מספק (וזהי דעת כמה ראשונים והש"ע מכריע כאן כדבריהם), כמו שיתבאר שם. אך הבי"ח הבין שכוננת הטור לתשר"ת ותש"ת הנעשות מספק, וכתב שהטור נקט דוגמה זו לרבותא לשיטת הריצ"ג, שאפילו בזה הוא פוסל את כל התקיעה, אע"פ שהכוננה במקצתה אינה לשם תקיעה אמתית אחרת אלא לשם תקיעה שלפי האמת אינה כלום (ואפשר היה לומר שיש כאן תמיד תנאי סמוי; או שהמתכוון לשם תקיעה אמתית אחרת פסל לפי שמילא את המעשה בתוכן אחר של מצוה, משא"כ במתכוון לשם תקיעה שלפי האמת אינה מצוה). ולדבריו יוצא שהרמב"ן מכשיר גם במקרה כזה, אך צריך להבין שזה בניגוד לבי"י ולרמ"א הסוברים שבלי תנאי מפורש פסול המקצת השני לפחות למ"ד מצ"כ שהלכה כמותו, כי לעיל ח"א פסקה ו' הערות 11-12 ראינו שהאחרונים כתבו (וכ"כ כבר הרשב"א) שחסרון כוונה במקצת התקיעה למ"ד מצ"כ פוסל את השאר. וע"ע בח"ג פסקה ט"ו.

והלבוש (תקצ"ו) עוד מרחיק לכת ואומר שכל מחלוקת הראשונים היא רק במקרה של תשר"ת ותש"ת הנעשות מספק, ולא בשתי בבות של תר"ת, ושם הכל מודים שעולה לאחת. אך כבר דחאו המ"א (ס"ק ה') בשתי ידיים, שהרי הראשונים מדברים על המשנה שבה מדובר רק על תשע התקיעות הוודאיות (ברור שהרשב"א המזכיר תשר"ת ותש"ת אינו ר"ל שהמשנה מתכוונת לזה, שהרי לדין המש' תוקעים רק תר"ת, אלא נקט תשר"ת ותש"ת למנהגו, ור"ל שגם בהן הדין הוא כמו במש', אם כהבנת המ"ב שכוננתו לתשר"ת ותש"ת הנעשות מוודאי, או כהבנת הבי"ח שהכוננה אפילו לאלה הנעשות מספק. ובה סרה תמיהת הערוך לגר כ"ז. ד"ה שם ומשך, ע"ש).

וע' היטב בהגהות רעק"א לש"ע ובדגול מרבבה שם. ויש להעיר: א. ברור שדברי הדגול מרבבה אינם מצילים את הלבוש מהשגת המ"א, שהרי הראשונים נחלקו בפירוש המשנה. ב. המ"ב ס"ק כ"ה כתב שלשיטה שהארוכה אינה עולה לכלום כתבו האחרונים שצריך לחזור לראש הבבא. וצריך לומר שהמ"ב אינו מתחשב בתירוח הדגול מרבבה, כי לפמ"ש לעיל שהמ"ב פירש את הש"ע בתקיעות של ודאי ולא בשל ספק הרי לפי הדגול מרבבה אין צורך לחזור לראש הבבא (ולא יתכן שהמ"ב הבין שלדעת הש"ע תשר"ת ותש"ת נעשות גם במעומד מספק, כי א"כ הרי אין יוצאים בתקיעה כזו מבלי להתנות על הציה השני, שהרי הרמ"א

הריצ"ג, לעומת זאת, בוודאי אומר את דבריו גם למ"ד מאצ"כ, שכן הוא פוסק בפירושו כמ"ד זה בסוגית מצ"כ, וא"כ יש כאן לכאורה? מחלוקת יסודית בין הריצ"ג לבין הרמב"ן והריטב"א בדיני כוונה במצוות: התוקע ומתכוון לשם תקיעה של בבא אחרת מוזהר עומד בה — לריצ"ג לא יצא אף למ"ד מאצ"כ, והרי זה גרוע ממי שלא נתכוון כלל לשם מצוה, ולרמב"ן ולריטב"א יצא אף למ"ד מצ"כ, כי מ"מ נתכוון לשם מצות תקיעת שופר [הראב"ד, הסובר כריצ"ג בענין פירוש המש', פוסק שמצ"כ⁸, ולכן אין הכרח שפירושו למש' אמור גם למ"ד מאצ"כ (ויתכן שהוא הולך בעניננו בדרכו של הרשב"א שתבואר אי"ה להלן פסקה ט)].

התקפה עיקרית שניה של הרמב"ן והריטב"א על הריצ"ג היא זו: אם האמת כדבריו שהתקיעה הארוכה אינה עולה לכלום — א"כ גם התקיעה הראשונה והתרועה אינן יכולות לעלות, שהרי התקיעה הארוכה הפסולה מפסקת בין התקיעה והתרועה לתקיעה שאחריהן, והפסק-קול בין תקיעה לתרועה או בין תרועה לתקיעה פוסל. לדעת הריצ"ג נצטרך כמובן לומר שהפסק הקול אינו פוסל, וא"כ שוב יש כאן מחלוקת יסודית בין הריצ"ג לרמב"ן ולריטב"א. חלק ג' של סוגיה זו, וסוגית הפסק-קול, ייוחדו לבירור שיטת הראשונים בשתי השאלות הנוכרות: מתכוון לשם תקיעה אחרת והפסק-קול בין תקיעה לתרועה. בחלק הנוכחי נדון בבעית שומע מקצת תקיעה המופיעה כאן, ובפירוש הסוגיות העוסקות במשנתנו בבבלי ובירושלמי. אך לפני שאנו ניגשים לדיון בסוגיות נתבונן בלשון המש' עצמה.

הראשונים כתבו שיש שסייעו את פירוש הריצ"ג מסגנון המשנה: לפירוש הריצ"ג ש"אין בידו אלא אחת" היינו אותה שתקע בראשונה ברור מדוע פתחה המש' ב"תקע בראשונה", אך לפירוש הרמב"ן לא מובן לשם מה הוזכרה בכלל התקיעה הראשונה, ומדוע לא אמרו רק "משך בתקיעה שניה כשתים אין בידו אלא אחת". הרמב"ן מתרץ קושיה זו באמרו שיש חידוש בהזכרת התקיעה הראשונה, כי מעצם הדבר שאדם מאריך בתקיעה עוד אי אפשר להכיר שכוונתו לשתיים, שהרי אין לתקיעה שיעור למעלה, והחידוש הוא שאע"פ שתקע את הראשונה בשיעור מסוים והאריך בשניה כפליים מהראשונה — שאז ניכר שכוונתו שתעלה לו לשתיים, כי אחרת היה מן הסתם מאריך גם בראשונה — בכל זאת לא עלתה לו אלא לאחת. והרא"ש כתב שעל כרחק צריך אתה לומר כן, שאל"כ יקשה גם לפי הריצ"ג מדוע לא אמרו "משך בתקיעה שניה כשתים אין בידו כלום" (ואדרבה, לפירוש הרמב"ן יש חידוש בכך, שאע"פ שניכר שהיא כשתים מ"מ עולה רק לאחת, ואילו לריצ"ג זה אמור רק לשם פשטות, שבמקרה כזה ניכר שכוונתו לשם שתיים, אך ה"ה אם האריך בראשונה סתם ובשניה האריך ג"כ ונתכוון בה לשם שתיים שלא עלתה לו השניה כלל). אך המסייעים את פירוש הריצ"ג יענו שלשיטתו יש חידוש גדול בהזכרת התקיעה הראשונה, כי צריך לפרש שהראשונה עולה לו ואין הפסק התקיעה הארוכה פוסל. וכ"כ רבינו מנחם (הל' שופר ג', ד') לשיטת

בסעיף זה פסק שבלי תנאי אין כאן כוונה, ע' שעה"צ אות כ"ג, וא"כ לפי פסק הש"ע תקפ"ז, ג' שאם לא כוון במקצת התקיעה לא יצא — ע' מ"ב שם ס"ק י"ב ושעה"צ אות י"ט — הרי גם בעניננו לא יוכל לצאת, כנ"ל). וגם המטה אפרים (תק"צ, כ"ב) לא התחשב בתירוץ הדגול מרבבה. אך יש לתמוה, כי בלא תירוץ הדגול מרבבה הרי הדין שכתבו עומד בסתירה למשנה מפורשת, כמ"ש רעק"א. וצ"ע.

(7) להלן ח"ג פסקה ט' נראה שיש דרך אחרת להבין את שיטת הריצ"ג.

(8) חוץ מאשר במצוות שיש עמהן הנאת הגוף כגון אכילת מצה, ע' סוגית מצ"כ פסקה י"ז.

הריצ"ג (הרא"ש אמנם אינו מקשה על הריצ"ג מענין הפסק-קול, אע"פ שהוא מקשה עליו קושיות אחרות, וזאת כנראה משום שרצה להקשות על הריצ"ג אפילו יסבור כשיטת הראשונים שהפסק-קול אינו פוסל, ע' סוגית הפסק-קול סוף פסקה י"ג, ומ"מ המסייעים את הריצ"ג יאמרו שיש בזה חידוש להוציא משיטת הרמב"ן והריטב"א בהפסק-קול).

הרמב"ם (הל' שופר ג', ד') פסק: "הרי שתקע והריע ותקע תקיעה ארוכה ומשך בה כשתים בראשונה אין אומרין תחשב כשתי תקיעות ויריע אחריה ויחזור ויתקע אלא אפילו משך בה כל היום אינה אלא תקיעה אחת וחזור ותוקע ומריע ותוקע שלש פעמים". ברור איפוא (מהמלים המודגשות) ששיטת הרמב"ם היא כרמב"ן ולא כריצ"ג, והלשון "וחזור... שלש פעמים" פירושה: עד שישלים שלש פעמים. וכ"כ רבנו מנחם והכס"מ: "ובכלבו (כ"ח ע"ב) מועתקת לשון הרמב"ם הנ"ל, בלי שנוכר שמו, וסיומה "שני פעמים" תחת "שלש". ובפיהמ"ש (ר' הוצ' הרב קאפח) מפורש כרמב"ן, ונראה שבלשון "כשתים בראשונה" מתכוון הרמב"ם לתירוץ הנ"ל של הרמב"ן על השאלה מדוע הוזכרה התקיעה הראשונה, והו"מ"ש הר"ן אחר הביאו את תירוץ הרמב"ן: "וכן נראין דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' שופר" (כלומר שהוא מתרץ כרמב"ן; וזה יותר טוב מלומר שכונת הר"ן להשמיע את עצם הדבר שהרמב"ם סובר כרמב"ן ולא כריצ"ג, כי דבר זה מוכרח ברמב"ם, ובעיקר בפיהמ"ש י"ו, ולא מתאימה כ"כ לשון "וכן נראין דברי הרמב"ם ז"ל"). והנה לעיל הזכרנו שהראב"ד בדרשתו מפרש כריצ"ג, וכן כתב המאירי משמו בחיבור התשובה (עמ' 355—356), וא"כ צ"ע מדוע לא השיג על הרמב"ם. ואולי הזר בו הראב"ד, או שלא היה הדבר מוחלט אצלו, ולפיכך לא ראה להשיג י"ו.

ב. הסתייעות הראשונים מפירושים מנוגדים לפוגית הירושלמי

הריצ"ג תומך את יתדותיו בסוגית הירוש' (פ"ג ה"ג ופ"ד ה"י): "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אפילו אחת אין בידו למה רישא גבי סיפא מצטרף וסיפא גבי רישא מצטרף לא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא". הריצ"ג מפרש שראב"ז בשם ר"ז בא לבאר את המשנה ולומר: אל תחשב ש"אין בידו אלא אחת" פירושו שהתקיעה הארוכה עולה לו לאחת, כי באמת מהארוכה אפילו אחת אין בידו, מפני שהראש והסוף של התקיעה צריכים זה לזה, וראש בלי סוף או סוף בלי ראש א"א לצאת בהם (וכאן יש לפנינו ראש בלי סוף, כמבואר בפסקה הקודמת), וא"כ ב"אין בידו אלא אחת" על כרחך הכוונה לתקיעה הראשונה שקודם התרועה.

9) לשון הכס"מ מועתקת מרבנו מנחם, ושם הגירסה: "ג"פ פעמים חוזר אתקיעה", תחת "לתקיעה" שלפנינו בכס"מ. וסיים רבנו מנחם: "ועל (נראה שצ"ל ועם) כל זה לא היה צריך לרב לכתוב שלושה פעמים". גם בעל המכתם (גנזי ראשונים עמ' רכ"ח) כתב שהרמב"ם סובר שהארוכה עולה לאחת.

10) ע' בהערה הבאה.

11) ואין לומר שהראב"ד הבין בדברי הרמב"ם ש"אינה אלא תקיעה אחת" היינו שאינה יכולה להיות אלא תקיעה אחת וכיון שכוון בה לשתיים אינה כלום (ואת פיהמ"ש לא ראה הראב"ד [משא"כ הר"ן שראהו]) — כי מ"מ היה לו להשיג על מ"ש הרמב"ם "וחזור ותוקע ומריע ותוקע שלש פעמים" שהרי לפירוש הריצ"ג והראב"ד התקיעה הראשונה (וכן התרועה) ישנה בידו.

הרמב"ן דחה את פירוש הריצ"ג לירוש'. הוא טוען: "וזה הפירוש כמה הוא דחוק שיאמר תנא דמשנתנו אין בידו אלא אחת ויאמר ר"ן אפילו אחת אין בידו ולא בא לשנות (ש' פתוחה) אלא לפרש והלשון הוא דבר והיפוכו". הרמב"ן כתב שהריצ"ג קיצר בהבאת סוגית הירוש'. הסוגיה (בפ"ג ה"ג, על המקבילה בפ"ד ה"י ר' להלן) מוסבת על המש' "שופר של ר"ה של יעל פשוט" וכו', וכך כתוב שם לפני הקטע שציטט הריצ"ג: "א"ר יוסה הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא י והיידא אמרה דא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים... (כמצוטט לעיל)". לדעת הרמב"ן יש לקטע הזה חשיבות מכרעת להבנת ההמשך. וכך הוא פירוש הסוגיה לפי הרמב"ן (ובעקבותיו הריטב"א): אמר ר' יוסה זאת אומרת שאם שמע אדם תקיעה שתחילתה נתקעה במתעסק ובסופה נתכוון לשם מצוה והאריך בה כשיעור בכשרות, או להפך: בתחילה תקע שיעור לשם מצוה והמשיך אח"כ במתעסק — יצא. ושאלו: איזו משנה אומרת כן? ("היידא אמרה דא" — איזו אומרת זאת?). והשיבו: "תקע בראשונה" וכו', ממנה יש ללמוד כן, כי רואים שאע"פ שסוף התקיעה הארוכה היה לשם בבא אחרת, ולא עלה לו לשמה, וגמצא שבסוף הזה הריהו כמתעסק — בכל זאת עולה לו התקיעה הארוכה לאחת ויוצא במחציתה הראשונה. בא ראב"ז בשם ר"ז וחולק על ר' יוסה, ואומר שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק אפילו אחת אין בידו, כלומר לא יצא ואין בידו כלום. והלשון "אפילו אחת אין בידו" היא אשגרת לשון מל' המש' "אין בידו אלא אחת". ר"ז מנמק זאת בכך שצריך שיהיה לתקיעה ראש וסוף, ולכן אין יוצאים בתקיעה שמקצתה פסולה אפילו יש בחלק הכשר שיעור. ולדעתו אין זה דומה למשך בשניה כשתים שעולה לו לאחת, כי שם הוא יוצא בכל התקיעה מתחילתה ועד סופה ידי חובת התקיעה שאחר התרועה, מפני שגם המחצית השניה שנתכוון בה לשם בבא אחרת עולה לו כדיעבד לשם הבבא שעומד בה, שהרי מ"מ נתכוון בה לשם מצוה, ואין זה כשומע מקצתה מן המתעסק שהמקצת פסול וגמצאת התקיעה הכשרה חסרה ראש או סוף.³

הרמב"ן מסביר שהסוגיה נאמרה על המש' "שופר של ר"ה" וכו' כי בתחילה חשבו שהדין של תקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק נלמד ממש' זו, דהיינו מ"שופר מאריך ותצוצרות מקצרות", שבתחילת התקיעה אין יוצאים משום תרי קלי ובכל זאת יוצאים בסופה, וכמו שרצו ללמוד ממש' זו בבבלי (כ"ז.). ועל כך שואל הירוש' "והיידא אמרה דא" כלומר: איזו משנה אומרת כן, אם זו של שופר מאריך — הרי אין ממנה ראייה, כי שם יוצאים גם בתחילת התקיעה, כמו שדחו בבבלי. והירוש' מיישב שלא מכאן זה נלמד אלא מהמש' "תקע בראשונה" וכו', [וצ"ע בכוונתו של הרמב"ן, האם הוא מבין

(1) לפנינו בדפוסים הגירסה "לא יצא". אך הרמב"ן, הרא"ש, הרשב"א, הריטב"א והר"ן גרסו "יצא", ולא הזכירו כלל גירסה אחרת. ובאמת בכ"י ליידן, שהונח ליסוד הדפוס הראשון של הירושלמי (ע' במבוא של ר"ש ליברמן לצילום כה"י), כתוב בגוף כה"י "יצא" ומלת "לא" נתלתה ע"י המגיה (אולי עפ"י מקור אחר, ע' בדברי המדפיסים בסוף דפו"ר, ואולי מדעתו; ע' במבוא הנ"ל שמאשים את המגיה בשיבוש גירסתיו הישירות של כה"י). וע' להלן פסקה ג' הערה 5.

(2) תקיעה במתעסק פסולה אף למ"ד מצוות אצ"כ כמבואר בבבלי ל"ג:.

(3) הריטב"א מטעים את הלשון "אפילו אחת אין בידו" כך: ראב"ז אומר לר"י שלו היתה האמת כדבריו שהמושך בתקיעה כשתים נחשב כמתעסק בסופה — לא היתה בידו ממנה אפילו אחת, כי פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק לא יצא. ואם המשנה אומרת שהארוכה עולה לו לאחת — ה"ו משום שאין כאן מתעסק כלל, וכל התקיעה כשרה לצאת בה ידי חובת פשוטה שלאחריה. לפי"ו המלים "אפילו אחת אין בידו" מוסבות באמת על המקרה של משך בשניה כשתים, ואינן אשגרת לשון.

שר' יוסה בעצמו רצה בתחילה ללמוד מהמש' של שופר מאריך, אלא שאחר שהקשו עליו שא"א ללמוד משם חזר ללמוד את הדין מהמש' האחרת, או שעל בני בית המדרש היא הקושיה, שבבית המדרש ידעו רק שר' יוסה אמר על משנה מסוימת "הדא אמרה פשוטה" וכו', ומתחילה חשבו שעל "שופר מאריך" באמרה, ותמהו על כך שהרי משם אין ראייה, ותזרו לומר שר' יוסה אמר את דבריו על המש' "תקע בראשונה". ונראה שהאפשרות השניה יותר מסתברת, כי אם ר' יוסה בעצמו רצה בתחילה ללמוד מהמש' "שופר מאריך" והקשו עליו שא"א ללמוד משם מפני הטעם האמור בבבלי ששם יוצאים גם בחלק הראשון של התקיעה איידי דחביב — א"כ תמוה הדבר שעצם הקושיה הזאת על ר' יוסה עפ"י הטעם שבבבלי אינה נזכרת כלל בירוש', והסתפקו בשאלה הסתמית "והיידא אמרה דא". אבל אם נאמר שהיתה זו שגגה של בני בית המדרש שסברו שר' יוסה אמר את דבריו על משנה זו — או יהיה יותר מיושב שלא הוצרך הירוש' לפרש את הקושיה, כי אין זו קושיה על בעל המימרה שהוא ר' יוסה אלא דחיית הו"א של בני ביהמ"ד שלא דייקו בהעמדת המימרה במקומה הנכון, ואין צורך כ"כ לפרש את טעם הדחיה].

מובן שלפי פירוש זה של הרמב"ן מתאימים דברי הירוש' דוקא עם שיטתו ועומדים בניגוד לשיטת הריצ"ג בפירוש המשנה. להלן נראה כיצד תתפרש תחילת סוגית הירוש' לפי הריצ"ג.

ג. התקפת הר"ן על פירוש הרמב"ן לירוש' והשלמה שלו לפירוש הריצ"ג

הר"ן מתקיף את פירושו של הרמב"ן לירוש' בשתי גקודות:

א. הרמב"ן מוציא את הלשון "אפי' אחת אין בידו" מפשוטה = (הרשב"א מוסיף על זה שאם כדברי הרמב"ן שראב"ז מתכוון לפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק היה לו לומר כלשון ר' יוסה שעליו הוא חולק, דהיינו שעל דברי ר' יוסה "פשוטה ששמע... יצא" היה לראב"ז לומר: "לא יצא". והרמב"ן יאמר שראב"ז נקט תוך כדי ויכוח את סוף לשונו של ר"י, דהיינו את לשון המש' ממנה הביא ר"י ראייה, ואמר לו ראב"ז שמתעסק אינו דומה למש', ועל מתעסק היה התנא אומר שאפילו אחת אין בידו).

ב. הרמב"ן הקשה על הריצ"ג שאין זה נכון לומר שהחצי השני של התקיעה הארוכה אינו עולה לשם התקיעה שאחר התרועה (כי למ"ד מאצ"כ לא גרע מתוקע לשיר, ואף למ"ד מצ"כ יוצא בזה שהרי נתכוון לשם מצוה), אך לפירוש הרמב"ן מבואר שר' יוסה בוודאי סובר כך, שהרי ר"י מוכיח ממשך בשניה כשתים שתקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא, וא"כ רואים שלדעתו החצי השני של התקיעה הארוכה פסול מלצאת בו ידי חובת תקיעה שלאחר התרועה, כמתעסק, ותוכחתו היא מזה שבכל זאת יוצאים במחצית הראשונה; כי אילו היה סובר שגם החלק השני כשר בדיעבד לתקיעה שאחר התרועה א"כ לא הוכיח כלום לענין שומע מקצת מן המתעסק שם המקצת פסול. וכיון שאנו מוצאים שר' יוסה סובר כן — אם משום שהוא סובר שמצ"כ וכוונה לשם תקיעה

(1) כ"ג ד"ה וממילא ועל הרי"ף י"א. מד"ה ודאמרי' ואילך. על הרי"ף בד"ה ותמהני צריך לתקן כהגהות מא"י אות ג'. ובמקום "דאותה מקצתה" (שם בסה"ד) צ"ל: "דאי מקצתה", וכ"ה בחידושינו. ובהמשך צריך לתקן כהגהת הב"ח אות ה', וכ"ה בחידושינו. ובהידושים צ"ל בהמשך שם: "וסופה בלא תחילתה לא יצא", כמו שהוא על הרי"ף.

(2) נראה שהטעמת הריטב"א ללשון זו הנזכרת בפסקה הקודמת הערה 3 בראתה לר"ן דחוקה (הר"ן כנראה גם לא ראה את חידושי הריטב"א).

אחרת אינה מועילה³, או שאף אם מאצ"כ כוונה לשם תקיעה אחרת גרועה יותר מחוסר כל כוונה⁴ — א"כ מנין לנו לומר שראב"ז חולק עליו בזה "ונצטרך לדחוק לשון הירוש' ולהוציאו ממשמעותו לגמרי" (לי הר"ן).

באשר לקושיה השניה של הר"ן, יש להבין שמלבד הטעם שאין מרבים במחלוקת במקום שאין הכרח — הרי כאן קשה במיוחד לומר שראב"ז חולק בזה על ר"ן, כי לפי פירוש הרמב"ן ראב"ז אינו מזכיר כלל לא את לשון המש' שממנה הוכיח ר"י את דעתו ולא את הנקודה שבה הוא חולק על ר"י ובגללה הוא דוחה את הוכחתו, דהיינו שבמשך כשתים המחצית השניה אף היא כשרה, בניגוד לדעת ר' יוסה⁴. ויתכן שגם לכך נתכוון הר"ן באמרו "ונצטרך לדחוק לשון הירוש'".

בגלל קושיות אלה מחזיק הר"ן בפירושו של הריצ"ג לירוש', וככל הנראה מדבריו הוא מבין את מהלך הסוגיה עפ"י הריצ"ג כך: ר' יוסה סבר שפירוש המשנה "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים" הוא כרמב"ן שהארוכה עולה לאחת, ורצה להוכיח משם שפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא, כי המחצית השניה של התקיעה הארוכה פסולה כמתעסק וא"א לצאת בה ידי התקיעה שאחר התרועה. והשיבו ראב"ז שפירוש המש' אינו כפי שהוא סבור, אלא מהארוכה אפילו אחת אין בידו, מפני שמקצתה פסולה ותקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק לא יצא, ומה שאמרה המש' שיש בידו אחת — הכוונה לתקיעה הראשונה שתקע לפני התרועה (יוצא לפי"ז שעד דברי ראב"ז פירוש הירוש' הוא כמו לרמב"ן)⁵.

בכך משלים הר"ן את פירושו של הריצ"ג לסוגיה הירוש'. אלא שגותר לנו לברר לפי"ז מדוע בחר הריצ"ג לפסוק כראב"ז נגד ר' יוסה. בשאלה זו נעסק אי"ה להלן (פסקה ר').

לאור האמור לעיל ניתן לסכם את מחלוקת האמוראים בירוש' לפי שני הפירושים כך:

(א) לפי הרמב"ן והריטב"א הכל מודים שפירוש המש' "תקע בראשונה וכו'" הוא שהארוכה עולה לו לאחת, ומחלוקת ר"י וראב"ז היא בשתי נקודות:

1. האם המחצית השניה של התקיעה הארוכה פסולה לגבי התקיעה שאחר התרועה

(3) על הטעם ע' להלן בח"ג.

(4) גם לפירוש הריטב"א הנ"ל פסקה ב' הערה 3 לפיו ראב"ז אמנם כן מתייחס למש' — מ"מ חסר הטעם שבגללו הוא דוחה את הוכחת ר' יוסה, ר"ל: ראב"ז אינו אומר בפירוש ששם כל התקיעה כשרה, וכ"ש שאינו מנמק זאת.

(5) לפי גירסת הדפוסים בירוש' הנ"ל פסקה ב' הערה 1: "פשוטה ששמע מקצת מן המתעסק לא יצא" — יש לפרש לשיטת הריצ"ג שדברי ראב"ז באים כהסבר ללימודו של ר"י מהמש', דהיינו הירוש' אומר שיש להבין את לימודו של ר"י עפ"י מ"ש ראב"ז שפירוש המש' הוא שאפילו אחת אין בידו, ומכאן למד ר"י שהשומע מקצת מן המתעסק לא יצא. ולפי"ז לא נצטרך לומר לשיטת הריצ"ג שהאמוראים נחלקו בפירוש המש'. אך קשה קצת מניין לר"י שפירוש המש' הוא כמ"ש ראב"ז, אולי הפירוש הוא שעולה לאחת — וכך לכאורה יותר פשוט לפרש, ע' לקמן הערה 7 — ואז א"א ללמוד מתמש' כלום. ואולי היה ידוע להם פירוש המש' במסורת, ע' לקמן שם. עוד קשה לגירסת הדפוסים מה טעם מובאת סוגיה זו אצל משנת שופר מאריך ולא על משנת משך כשתים, וע' במפרשי הירוש' שנדחקו בזה. אך בלא"ה לא נראה שהריצ"ג גרס כלפנינו, כי כל הראשונים הספרדיים שאחריו גרסו "יצא" ולא הזכירו כלל גירסה אחרת, כנ"ל. באשר ללשון "לא ראשה אית לה סוף ולא סופה אית לה ראש" לפי שיטות הריצ"ג והרמב"ן ע"ע להלן ח"ג פסקה י'.

כמתעסק (בגלל הכוונה שנתכוון בה לשם תקיעה אחרת) : לר' יוסה היא פסולה ולראב"ז כשרה.

2. כתוצאה מזה : האם בתקיעה שמקצתה פסולה ובמקצתה הכשר יש שיעור יוצאים י"ח (ר' יוסה) או לא (ראב"ז)⁶.

(ב) לפירוש הריצ"ג והר"ן הכל מודים שהמתצית השניה של התקיעה הארוכה פסולה לגבי התקיעה שאחר התרועה כמתעסק. מחלוקת האמוראים בירוש' היא בשתי נקודות :
1. לר' יוסה פירוש המש' הוא שהארוכה עולה לאחת ולראב"ז פירושה שהארוכה אינה עולה לכלום.

2. כתוצאה מזה : לר' יוסה השומע תקיעה שמקצתה פסולה ובחלק הכשר יש שיעור — יצא, ולראב"ז — לא יצא.⁷

אנו רואים איפוא ששאלת פירוש המש' "תקע בראשונה" וכו' קשורה קשר הדוק לבעיית השומע מקצת תקיעה. להלן (פסקה ה' ואילך) נעסוק בישוב פירושי הרמב"ן והריצ"ג עם השיטות השונות בסוגיית שמע מקצת תקיעה בבבלי⁸.

ד. הסוגיה המקבילה בירוש' פ"ד הי"ז

סוגיית הירוש' בענין משך בשניה כשתים שבה דנים הריצ"ג והרמב"ן — מופיעה בשני מקומות שונים במסכת. פעם בפ"ג ה"ג על המש' "שופר מאריך", ושוב בפ"ד ה"י על המש' "תקע בראשונה" גופה. לשון הירוש' שצוטטה לעיל מדברי הרמב"ן היא מפ"ג, אבל את"כ מביא הרמב"ן גם את הסוגיה השניה ומפרשה.

(6) הלשון "כתוצאה מזה" שנקטנו מדויקת רק לגבי ר' יוסה. ר' יוסה לומד מהמש' את דינו, ואילו ראב"ז דוחה ואומר שמהמש' א"א ללמוד כך והוא אומר בסברה אחרת.

(7) בהבדל מהאמור בהערה הקודמת יתכן שכאן הביטוי "כתוצאה מזה" מדויק ביחס לשניהם. כי אפשר שראב"ז פירש את המש' כפי שפירש מקבלה או מנימוקים אחרים, וממנה הוא לומד שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק לא יצא. אך אפשר גם להפוך את הסבה למסובב, ולומר שהתחלה היא מסברתו בענין שמע מקצת תקיעה, ובגללה פירש את המש' כפי שפירש. ויש סיוע לדרך זו מדברי הר"ן האומר שפשט המש' הוא כפירושו של ר' יוסה, ע' להלן פסקה ו'.

השיע' (תקפ"ו, ג') הביא את מחלוקת הראשונים בשומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור אם יוצאים בו או לא (ע' להלן ראש פסקה ה'), וכתב על כך הגר"א : "מחלוקת בירוש' וכפי הרמב"ן...". והוא מביא ראיה לשיטת הרמב"ן בפירוש המש', נגד פירוש הריצ"ג. ולכאורה קשה מדוע אומר הגר"א "כפי הרמב"ן", והרי גם לפירוש הריצ"ג עפ"י הר"ן זוהי מחלוקת אמוראים בירוש'. ואם רצה להכריע כשיטת הרמב"ן — לא כאן מקומו, אלא בתק"צ, ר' שם מביא הש"ע את מחלוקת הרמב"ן והריצ"ג. ונראה שכך היא כוונת הגר"א : לפירוש הרמב"ן בירוש' הדעות הנזכרות בש"ע כאן (בתקפ"ז) הן דעות האמוראים בירוש', ואין מחלוקתם גוררת מחלוקת בפירוש המש' של משך בשניה כשתים, אלא לד"ה עלתה לו לאחת, כמו שפסק הש"ע בדעה העיקרית בתק"צ, ו'. לעומת זאת לפירוש הריצ"ג המחלוקת בענין מקצת תקיעה תלויה בפירוש המש', ולדעה העיקרית בש"ע בענין מקצת תקיעה — שלא יצא — נצטרך להבין במש' שאפילו אחת אין בידו, בניגוד לדעה העיקרית שהביא הש"ע בתק"צ. לפיכך מדגיש הגר"א שהש"ע נוקט כפי הרמב"ן בירוש', ולכן אין סתירה בין פסקיו, והוא מוסיף שפירוש הרמב"ן במש' (ולפי"ו גם בירוש'), כדי שנוכל לומר שהכל מודים שזהו פירוש המש' (אמנם מוכח מנימוקים אלו ואלו. ודוק).

(8) ההערה השייכת לכאן — בענין שיטת הריצ"ג כפי שהיא מצויה לפנינו בספרי — הועברה מחמת ארכה לטוף הספר, נספת א', עמ' 677.

ו"ל הירוש' פ"ד ה"י: "איזו היא הרעה ר' חנניא ור' מנא חד אמר אהו טרימוטה ותורנה אמר תלת דקיקן ר' חנניא חשש להדא דר' מנא ולהדא דידן והיידא אמרה דא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ראב"ז בשם ר"ז אפילו אחת אין בידו למה ראשה גבי סופה מצטרף וסופה גבי ראשה מצטרף לא ראשה אית לה סוף ולא סופה אית לה ראש". ומפרש הרמב"ן ש'טרימוטה' (לפנינו ברמב"ן: 'טרופטה' י*) היא ילולי ו'תלת דקיקן' הם שברים, ונחלקו במחלוקת המש' והברייתא שבבבלי, ור' חנניא חשש למעשה לשתי הדעות י ועשה תש"ת לחוד ותר"ת לחוד.² ומסביר הירוש' שר"ח עשה כל אחת לחוד ולא רצה לתקוע רק תשר"ת,³ כי לו היה תוקע שברים-תרועה ביחד לא היו עולים לו אלא לאחת, מפני שהוא כמי שמאריך בתקיעה או בתרועה שעולה לו רק לאחת. וראב"ז בשם ר"ז אומר שלו היה תוקע ש"ר לא היו עולים לו כלל, כי נמצא שלתרועה האמיתית יש המשך פסול והריהי ראש בלי סוף או סוף בלי ראש ואין יוצאים בה. ומסביר הרמב"ן ששברים-תרועה רצופים נחשבים להמשך אוד, כמו תקיעה ארוכה, ואין דינם כתקיעה ותרועה שאם עשאן ברציפות יצא,⁴ כי שינוי תקול שבין תקיעה לתרועה בולט, והוא מהווה ראש וסוף, אבל בין שברים לתרועה אין השינוי גיכר כ"כ, מפני שהם דומים זה לזה ואין כאן ראש וסוף לכל אחד. עוד מסביר הרמב"ן שהירוש' סובר שבתוקע ש"ר ברציפות אחת אין פסול מצד הפסק קול בין התקיעה לתרועה האמיתית, כי לדעת הירוש' דוקא קול העומד לעצמו מהווה הפסק, ולכן הפסול הנזכר כאן הוא רק הפסול שמחמת האריכות. ובוה חולק הירוש' על הבבלי (ל"ד). הפסול משום הפסק-קול גם בש"ר רצופים. אבל אילו היה מפריד את השברים והתרועה זמ"ז — בזה מודה הירוש' שהיה נפסל משום הפסק-קול, ולכן א"א היה לעשות תשר"ת בהפסק בין שברים לתרועה.⁵

לפירוש זה צריך להבין שהנימוק שמביא הירוש' בתחילה עפ"י המש' "משך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת" — הוא לדעת ר' יוסה, הסובר שיוצאים במקצת תקיעה והחיסרון בתוקע ש"ר ברציפות הוא רק בזה שקול אחד ארוך אינו יכול לעלות לשנים, וכמו במשך בשניה כשתים שעולה לו רק לאחת. ואע"פ שבענייננו אין התוקע צריך שיעלה לו הש"ר לשנים, אל רק לאחת האמיתית, מ"מ יש לומר שהדין הוא שא"א להשתמש בשני חצאים של תקיעה אחת לשתי מטרות שונות, אף אם הן נצרכות רק מחמת ספק, ואם התחיל בשברים — עשה רק שברים, וההמשך של התרועה אינו יכול להתחיל לשמש כתפקיד חדש שהחצי הראשון אינו מוכשר לשמש לו (דהיינו להוציא ידי חובת הדעה שהתרועה האמיתית היא ילולי) [מסתבר שזהו דין דרבנן, ואפילו במשך בשניה כשתים שאינה עולה לשנים רצינו ללמוד לעיל (ח"א פסקה ו') מדברי הרמב"ן וזה מדרבנן,

(*) וב'שרידי הירושלמי' הגירסה: 'טרופטה'.

- (1) לתשר"ת דר' אבהו כנראה שלא חשש, כי אם כן היה הירוש' מזכיר זאת.
- (2) נראה שר' חנניא הוא שאמר טרימוטה, ואמנם כך הוא הסדר הפשוט, שהתחיל במאי דפתח ביה, ולטרימוטה קורא הירוש' בשם "הדא דידן" כי לפי המבואר בבבלי זוהי דעת המש'. ואע"פ ש"ל שלדעת ר' מנא הביטוי "יבבות" שבמש' מופיע בה במשמעותו המקראית והכוונה לשברים — מ"מ הירוש' סובר שפשוט יותר לומר שהכוונה למה שקוראים "יבבות" בלשון חז"ל דהיינו לילולי. ואולי כך גם היה המנהג היותר נפוץ.
- (3) היינו כדי לצאת ידי שתי הדעות, ולא משום שמא ש"ר היא התרועה הנכונה. על השאלה מנין ידע הירוש' שר' חנניא אמנם תקע תש"ת לחוד ותר"ת לחוד ע' להלן הערה 7.
- (4) ע' לעיל ח"א ראש פסקה ו'.
- (5) הבעיות של שמיעת-מקצת בתרועה ושל הפסק-קול הנזכרות כאן ידונו בע"ה בסוגית רציפות תר"ת (פסקה ג').

גזירה שמא יעשה רק פשוטה אחת רגילה בין שתי תרועות, או שמא לא יאמך יפה. וי"ל שגם בשברים-תרועה הדומים ול"ז ונראים כקול אחד גזרו אטו תקיעה ארוכה, וכולה חדא גזירה, או שגם בהם יש לגזור שמא לא יאמך יפה ויקצר, כי היבבה דומה לשבר ויחשב שכבר עשה מספיק יבבות⁸. ולדעת רב"ז אין זה דומה למשך בשניה כשתים, כי במשך כשתים כולה כשרה, ואילו כאן כיון שלפי האמת מקצתה פסולה אינה עולה לו כלל, כי אין יוצאים במקצת תקיעה⁹.

(6) לעיל ח"א פסקה ו' הערה 11 (קרוב לסופה) ר"ל שהט"ו משתמש בסברה כעין זו שאנו דנים בה בענין תוקע תקיעה ארוכה לשני בנ"א על מנת, שאחד יצא בתציה הראשון ואחד בתציה השני. הט"ו אומר שם שאינם יוצאים בזה אע"פ שכ"א מהם צריך רק לאחת, והסברנו שטעמו הוא משום שתקיעה אחת אינה יכולה לשמש בשני תפקידים. ולענין דוגמה זו של הט"ו מתאים הסעם שמא לא יאמך יפה ויקצר. והנה הנחר שלום חולק שם על הט"ו וסובר שהתקיעה עולה לשניהם. ונראה שלא קשה עליו מדברי הרמב"ן, כי הוא יכול להבין שהטעם במשך כשתים הוא משום גזירה שמא יעשה פשוטה רגילה, ויש לחלק בין מקרה שבו החצי הראשון אינו מוגבל למלא את שני התפקידים, כמו בענין משך בשניה כשתים ובענין שברים תרועה, שאז א"א שהחצי השני יתחיל למלא תפקיד חדש, לבין מקרה שבו אפשר לקיים במחצית אחת — ר"ל בתקיעה אחת באורך רגיל — את שני התפקידים, כמו שהוא בענין התוקע לשני בנ"א (כמבואר בש"ע תקפ"ח, ד', ע' בחלק א' שם), שאז אין צורך לגזור כי אה"ג שאפשר להסתפק בחצי.

(7) ע' בהגהות בעל "אבן האול" על חידושי הרמב"ן אות ה'. והנה מ"ש בתחילה "משמע דסובר דגם אם האריך בתרועה לא יצא ודלא כמש"כ התוס" וכו' — איני יודע איך משמע כן, והרי הרמב"ן אומר על זה לדעת ר' יוסה: "אף כאן לא היתה עולה לו אלא אחת", וברור שכוונתו למי שמאריך בתרועה ומתכוון שתעלה לו לשתיים, דהיינו שהאריך גם בתקיעה שלפניה כשתים [או שלא האריך בתקיעה אלא היה סבור שדי שכל תרועה נמצאת בין שתי תקיעות ואין צורך לשכל תרועה תהיינה שתי תרועות משלה], ורוצה שיעלו לו לשם שתי בבות (ולדעת הירוש' אין כאן פסול של הפסקיקול מפני שהתקיעות הן קול אחד רצוף, וכן התרועות, ובמקרה כזה אין פסול של הפסק, כנ"ל בפנים), ועל זה אומר הירוש' שלדעת ר' יוסה תעלה לו רק לאחת ולדעת רב"ז אין בידו כלום. ובדרשת הרמב"ן (עמ' ל"ז), אותה לא ראה כנראה הרב המגיה ז"ל, מבואר: "וכל זה שיעור התרועה למטה אבל למעלה אין לה שיעור אלא מאריך בתרועה דילולי ועושה חמשה או חמשים יבבות כמו שנהגו כל ישראל וכן בתרועה דגנחוי... ודבר זה דבר ברור הוא וכבר כתבו אותו רבנו האי ורבנו שרירא גאון אביו... ואין צריך להזכיר בזה לא גאון ולא רב לפי שהוא כמו שאומרים הפילוסופים מושכל ראשון". ומובן ש"חו לא מידר". ולפלא בעיני מה שהוסיף הרב בסוף התגהת שמהריטב"א ל"ג: סד"ה תקע משמע שפירש כדבריו, והלא הריטב"א כתב בפירוש בדיבור שלפני כן (ל"ג: ד"ה שיעור): "וכל שיעורי משנתנו אינם אלא למטה... וכן אתה אומר בתרועה... שאם רצה לעשותה מק' יבבות עושה". והמשמעות שנתכוון אליה הרב היא כנראה ממש הריטב"א: "ומ"ש בירוש' דה"ה בתרועה שאע"פ ששמע ממנה ג' יבבות או ג' שברים לא יצא עד שישמענה כולה מראש ועד סוף". אך אין מכאן ראיה לפירוש, כי דברי הריטב"א ברורים גם לפירוש הרמב"ן, שהרי בין השבר האחרון לכה הראשון של הלילה יש אותו הפסק טבעי כמו בין כה לכה (ע' להלן עמ' 476), ובכל זאת אומר הירוש' שזה נקרא ראש בלי סוף, וא"כ ה"ה למקצת תרועה או למקצת שברים. ואדרבה, מזה שנקט הריטב"א גם תרועה וגם שברים משמע שמפרש כרמב"ן שהירוש' מדבר על ש"ר, וההפסק בין השבר האחרון לכה הראשון הוא כהפסק שבין שבר לשבר, כי אחרת מנין לו לומר שגם בשברים הדין כן, אולי בשברים צריך הפסק שהיה בין שבר לשבר (כדעת כמה פוסקים, ע' סוגית רציפות ה"ה פסקה י"ח"ט) ויש כאן ראש וסוף.

ולעצם קושיותיו של הרב בעל "אבן האול" על פירוש הרמב"ן: התירוץ לקושיה א' הוא כנראה שמהלשון: "ר"ח חשש להרא דר"מ ולהדא דידן", במקום "ר"ה חשש לתרויהו", למד הירוש' שעשאן כל אחת בבבא לחדוד. קושיה ב' קשה גם לפירוש, שהרי אם אסור להוסיף

עוד כתב הרמב"ן שיש לומר באופן אחר, שכל הקטע בסוגיה בפ"ד מ"והיידא אמרה דא" הוא ציטוט מהסוגיה בפ"ג, ואינו מחובר כלל למחלוקת ר' חנניא ור' מנא שלפניו, אלא הובא על המש' "תקע בראשונה" וכו', "שהוא נוהג בירוש' במקומות רבים תדיר" להעתיק קטע שלם מסוגיה אחרת למרות שאין סגנונו מתאים למהלך הסוגיה שהועתק אליה ומורגש היטב שהוא לקוח ממקום אחר. וע' להלן.

לשיטת הריצ"ג בפירוש הירוש' התפרש הסוגיה בפ"ד באותו אופן כמו לרמב"ן: בתחילה אמרו על פי דעת ר' יוסה שאי אפשר היה לצאת י"ח בתשר"ת, כי הש"ר הרצוף יכול לעלות רק לאחת, וראב"ז אומר שאפילו לאחת אינו עולה. יתר על כן: לפי הריצ"ג אפשר לומר שהסוגיה כאן היא רק עפ"י דעת ראב"ז שהלכה כמותו, וכך הוא פירוש הירוש': איזו משנה אומרת זאת — שלא היה יכול לעשות ש"ר רצוף — "תקע בראשונה" וכו', אשר ראב"ז פירשה שאפילו אחת אין בידו מהארוכה כי אין יוצאים בראש בלי סוף או בסוף בלי ראש, וא"כ אף בעניננו לא היה עולה לו הש"ר לכלום, כי הרי זה ראש בלי סוף או סוף בלי ראש⁵. לפי"ז ירוות לנו הקושי שנתקשינו בפירוש הרמב"ן מה פסול יש כאן לשיטת ר' יוסה, והרי בעניננו באמת אינו צריך אלא לאחת, דהיינו לתרועה האמיתית, ותירצנו בדוחק. ולפי הריצ"ג מיושב היטב, כי כאמור יש להבין שהסוגיה כאן היא רק עפ"י ראב"ז הסובר שאפילו אחת אין בידו, שכך הלכה, וכך סבר ר' חנניא, ולדעה זו אין הש"ר עולה לכלום, כי לתרועה האמיתית יש המשך פסול, כלומר חסר לה ראש או סוף.

גם לאפשרות השניה שמעלה הרמב"ן שהפסקה "והיידא אמרה דא" וכו' היא ציטוט מהסוגיה בפ"ג — נראה ששיטת הריצ"ג נמצאת בעמדה יותר נוחה. כי לשיטת הרמב"ן יש להתקשות לשם מה צוטטה כאן פסקה זו, הרי דברי ראב"ז "אפילו אחת אין בידו" אינם מתייחסים למש' ולפירושה אלא לדברי ר' יוסה בענין פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק, ואילו דברי ר' יוסה עצמו אינם נזכרים כאן, ונמצא שהקטע המצוטט אינו מסביר לנו את המש' ואף אין אנו שומעים ממנו דבר אחר, אך זה קשה, כי כמדומה שהירוש' נוהג לצטט קטע מסוגיה אחרת מבלי לשנות את סגנונו רק כאשר מתוך הקטע המצוטט יש ללמוד משהו לגבי הענין הנדון בסוגיה זו. ואמנם לשיטת הריצ"ג הדבר ברור, כי הירוש' מצטט את הקטע כדי שגלמד ממנו את פירוש המש' לדעת ראב"ז שהלכה כמותו, שהארוכה אינה עולה כלל⁶.

ולפיכך מאד יש לתמוה על דברי הריטב"א (ל"ג: ד"ה תקע) שכתב, אחר הביאו תחילה

יבבות מהוות היבבות הנוספות הפסק בין התרועה לתקיעה, כמו בהריע ותור והריע שהביא הרמב"ן, ועל כרחך אתה אומר כרמב"ן שלדעת הירוש' כשהקול המיותר רצוף עם קול כשר אין כאן הפסק. ובאשר לקושיה ג' צריך להבין שהן אמנם לא חד מינא לענין שם תרועה, אבל לענין יצירת ראש וסוף משום שינוי הקול — שצריך היכר — אין כאן היכר מספיק, כי הקולות דומים זה לזה, כמוסבר בפנים. וע"ע בהערה הבאה.

(8) לפירוש הנ"ל של בעל "אבן האזל" בהגהותיו לרמב"ן ג"כ נראה שיותר נוח לפרש כך, שהזכרה כאן רק דעת ראב"ז, כי לדעת ר' יוסה אין הענין מוסבר כ"כ לפירושו. על שאר הדברים בהגהת זו ע' בהערה המודמת.

(9) נראה שלפי האמור יובן היטב מ"ש הטור תק"צ שבירוש' פירשו את המש' שאין בידו אפילו אחת, ולא הזכיר שנתלקו בזה בירוש' כמו שהסביר הר"ן את שיטת הריצ"ג, כי הטור סבר שמהסוגיה בפ"ד מוכח שהירוש' פוסק כראב"ז. אך אפשר להבין זאת גם בדרך אחרת, לפי מ"ש הגר"א — להלן פסקה ה' — שיש ללמוד שדעת ראב"ז עיקר מזה שהובאה אחרונה (וע"ע להלן פסקה ז' הערת 6).

את שיטת הריצ"ג, ואחריה את שיטת הרמב"ן — אותה הוא מקבל — ואת פירושו לירוש': "כן פי' הירוש' בבירור וכן מוכיח שם בפ' יו"ט דר"ה שחזרו לשון זה בעצמו ומשם אתה למד שאין פי' הירוש' כמו שכתב הרב (ר"ל הריצ"ג) ז"ל, וקשה שהרי מהסוגיה בפ' יו"ט אין לכאורה שום ראיה נגד פירוש הריצ"ג, ואדרבה היא נוחה יותר לפירושו מאשר לפירוש הרמב"ן, כנ"ל.

והנה הדיון במחלוקת הריצ"ג והרמב"ן הוזר בדברי הריטב"א פעמיים: פעם בדף כ"ז. ד"ה ת"ש, ושוב בדף ל"ג: ד"ה תקע (הקטעים דומים אמנם זל"ן אך יש ביניהם גם כמה הבדלים, ע' היטב בשני המקומות, ור' להלן ח"ג פסקה י"ב, וגם לא מובן מה ראה הריטב"א לכתוב הכל פעמיים, וצ"ב מאי האי דקמן). והנה גם בדף כ"ז מזכיר הריטב"א — אחר הביאו את פירוש הרמב"ן — את הסוגיה השניה בירוש', אך שם לשונו היא: "וראיה לפי' זה שהרי בפ' יו"ט של ר"ה גבי שופר מאריך תנורו לומר בירוש' זה הלשון בעצמו". ולשון הריטב"א תמוהה, שהרי בפ' יו"ט אין נזכר כלל ענין שופר מאריך. ואולי יש כאן בשני המקומות ט"ס בריטב"א, וצ"ל במקום "בפ' יו"ט של ר"ה" — "בפ' שלישי" או "בפרק ראוהו ב"ד", וכך היא כוונת הריטב"א: הריצ"ג הביא את לשון ראב"ז בתור פירוש למש', ולקחה מהסוגיה בפ"ד ממנה אפשר באמת להבין שראב"ז בא לפרש את המש', אך בפ"ג מובאת אותה לשון בעצמה ושם מוכח שדברים אלה של ראב"ז אינם מוסבים על המש' אלא על דברי ר' יוסה בענין פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק, ומוכח עוד שם שהפירוש הנכון הוא זה של הרמב"ן, כי ר' יוסה לומד מהמשנה שיוצאים במקצת תקיעה, וא"כ רואים מדבריו שפירוש המש' הוא שהארוכה עולה לאחת. וצריך להבין שלריטב"א לא הסתבר כלל לומר שר' יוסה וראב"ז נחלקו בהבנת פשט המש' — כמו שסובר הר"ן אליבא דריצ"ג — והוא הבין שלפי הריצ"ג ישנה בסוגיה בפ"ד רק דעה אחת בפירוש המש', והיא דעת ראב"ז שאפילו אחת אין בידו, וכמו שכתבנו לעיל לשיטת הריצ"ג, ועל כך הוא טוען שבפ"ג מוכח מדברי ר' יוסה שפירוש המש' הוא אחר, דהיינו שאחת יש בידו, וכאמור לא מסתבר שכוונת ראב"ז לחלוק על ר"י בפשט המש', וא"כ על כרחך אתה אומר כרמב"ן שדברי ראב"ז אינם מוסבים כלל על המש'.

אך לפי"ז קשה קצת ל' הריטב"א "חזרו לומר בירוש' זה הלשון", כי משמע שהמקום הזה מאוחר. ואולי הכוונה שהמקום העיקרי לפי הריצ"ג הוא לכאורה המש' "תקע בראשונה" אותה בא ראב"ז לפרש, אך מצינו ש"חזרו" על לשון זו גם במקום אחר, וממנו אתה למד שבאמת הוא המקום העיקרי ואצל המש' "תקע בראשונה" זוהי חזרה. וצ"ע.

פרק שני

שמע מקצת תקיעה ומשך בשניה כשתים

ה. סוגית "שמע מקצת תקיעה" כפבלי לאור פירוש הרמב"ן לירושלמי

נחזור לעצם מחלוקת הריצ"ג והרמב"ן בסוגית הירוש' בפ"ג. ראינו לעיל ששאלת פירוש המש' "תקע בראשונה" וכו' קשורה קשר הדוק לבעיית מקצת תקיעה. נראה עתה כיצד מתיישבים פירושי הרמב"ן והריצ"ג עם השיטות השונות בסוגית "שמע מקצת תקיעה".

בחלק הקודם הובאו שלש שיטות בסוגית שמע מקצת תקיעה בבבלי:
 א. לשיטת הרמב"ן והר"ן עוסקת הסוגיה במקרה שיש בחלק הכשר שיעור תקיעה.
 ההו"א היא שהשומע מקצת תקיעה שהפסול בחלקה השני הוא בעצם התקיעה — לא
 יצא, ואם הפסול הוא רק מצד השומע — יצא. ולמסקנה השומע מקצת תקיעה לעולם
 לא יצא.

ב. לשיטת הרא"ש בתוספותיו והטור עוסקת הסוגיה במקרה שאין בחלק הכשר שיעור
 תקיעה. ההו"א היא שאם החיסרון בחלק הפסול היה רק מצד השומע יצא י"ח אע"פ
 שלא שמע שיעור בכשרות, ולמסקנה השומע מקצת שאין בו שיעור לעולם לא יצא. אבל
 במקצת שיש בו שיעור יוצאים י"ה גם למסקנה אפילו היה החלק האחר פסול מצד עצמו.
 ג. לשיטת הריטב"א בשם "יש מפרשים" (כנראה בעל העיטור, ע' ח"א פסקה ח')
 ההו"א בסוגיה היא שאם המקצת פסול רק מצד השומע — יוצאים בחלק הכשר אפילו
 אין בו שיעור, ולמסקנה לעולם אין יוצאים במקצת תקיעה, אפילו יש שיעור בחלק הכשר
 והפסול בשאר הוא רק מחמת השמיעה.

לעומת זאת ברור שלכל הדעות המחלוקת בירוש' היא בשומע בכשרות מקצת שיש
 בו שיעור, שהרי ראיתו של ר' יוסה המכשיר היא ממשך בשניה כשתים, ושם יש
 במקצת שיעור. עלינו לברר איפוא כיצד מתיישבות סוגיות הירוש' והבבלי לפי השיטות
 השונות. נתחיל בשיטת הרמב"ן בבבלי, לפיה עוסקת הסוגיה שם בשומע מקצת תקיעה
 שיש בו שיעור:

לפירושו של הרמב"ן בירוש', ולשיטתו בבבלי, יוצא שסוגית הבבלי כולה היא כדעת
 ראב"ן, הפוסל בשומע מקצת תקיעה. ההו"א בבבלי סוברת שיש לפסול רק במקרה
 שבמקצת האחר יש פסול בתקיעה, כמו בתוקע במתעסק או קודם עה"ש, ולמסקנה לא
 יצא גם אם הפסול הוא רק מצד השומע. הגמ' מקשה על ההו"א ממשך בשניה כשתים,
 מדוע עולה לו הארוכה רק לאחת ולא לשתיים: (שהרי אם יעלה ההצי השני לתקיעה
 אחרת נמצא ששני החלקים כשרים, וזה עדיף אף ממקרה שיש במקצת פסול שבשמיעה,
 ואם בכל זאת אינה עולה לשתיים הרי שבשום מקרה א"א לצאת במקצת). והתירוץ:
 "פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן", ולכן אינה עולה לשתיים, ומ"מ לאחת עולה שהרי
 כולה כשרה לשם התקיעה שאחר התרועה, כסברת ראב"ן בירוש' [ברור שאפילו ההו"א
 בבבלי אינה כר' יוסה, שהרי גם להו"א אם הפסול במקצת הוא בתקיעה ולא רק בשמיעה
 לא יצא, ואילו ר' יוסה מכשיר בשומע מקצת מן המתעסק למרות שהפסול הוא בתקיעה.
 כמו כן ברור שמזה שראב"ן אינו מזכיר את המקרה של פסול שמצד השומע — כמו
 שמע מקצת בבור — אין להסיק שהוא סובר כהו"א בבבלי שרק בפסול גמור אין יוצאים,
 שהרי בירוש' ר' יוסה הוא הפותח ואומר מימרה, וראב"ן בא רק לחלוק עליו ודבריו
 מוסבים על דברי ר' יוסה (ר"ל: על מה שאמר ר' יוסה 'יצא' אומר ראב"ן שלא יצא).
 אך ברור שראב"ן יכול לסבור כמסקנת הבבלי שגם השומע מקצת תקיעה בתוך הבור
 לא יצא, ואילו היה הוא אומר מימרה היה באמת משמיע את המקרה של בור שבו החידוש
 יותר גדול].

לפי"ו פשוט לכאורה שבמחלוקת האמוראים בירוש' הלכה כראב"ן, שהרי הבבלי סובר
 כמותו. אך לכשתמצא לומר יש כאן מקום עיון. כי הגה לשיטת הרמב"ן בבבלי צריך
 להבין מה יענה ר' יוסה על הוכחת הבבלי מהתוקע לתוך הבור שהשומע מקצת תקיעה

(1) הרמב"ן מביא ראיה לפירושו במש' מלשון הגמ' בהצעה לקושיה זו: "וממילא תחילת תקיעה
 בלא סוף תקיעה יצא". הראיה תדון א"ה בהרהבה להלן ח"ג פסקה ח' ואילך.

לא יצא, ומדוע לא הקשו עליו בירוש' ממשנה זו. ולשיטת הרא"ש (והרשב"א והריטב"א בשם י"מ) בסוגית הבבלי, לפיה מהמש' מוכח רק שאין יוצאים במקצת שאין בו שיעור — גיחא, כי ר' יוסה יאמר שבמקצת שאין בו שיעור הוא מודה שאי אפשר לצאת, ובוה מדובר בתוקע לתוך הבור. אך לדברי הרמב"ן בסוגיה שם, שמלשון המש' יש לדייק שהיא עוסקת אפילו במקצת שיש בו שיעור, או שהיה ידוע לגמ' מהמציאות שבתוקע לתוך בור יש שיעור בחלק הברור שעד הערבוב — קשה מה יענה על כך ר' יוסה. ונראה שעל כרחו צריכים אנו לומר שר' יוסה יעמיד בכ"ז את המש' דוקא במקצת שאין בו שיעור (ולתירוץ השני של הרמב"ן תהיה זו איפוא מחלוקת במציאות). וכ"כ הגר"א בביאורו (תקפ"ז, ג' ד"ה וה"ה), שראב"ז יעמיד את משנת התוקע לתוך הבור אף בשיש במקצת שיעור ור' יוסה יעמידה דוקא בשאין בו שיעור. וא"כ לכאורה קשה על שיטת הרמב"ן: מניין לנו לומר שהבבלי סובר כראב"ז וכוונתו להוכיח מהמש' של בור שאפילו במקצת שיש בו שיעור אין יוצאים, אולי באמת סובר הבבלי כר' יוסה, ומהמש' הוא מוכיח רק שבמקצת שאין בו שיעור אין יוצאים, וכל הסוגיה בבבלי מתפרשת כשיטת הרא"ש וסיעתו.

אך נראה שאין זו קושיה כלל, כי לרמב"ן היה ברור מתוך סוגית הבבלי שהיא עוסקת במקצת שיש בו שיעור, וזאת משום שבהו"א הכשירה הגמ' בשומע מקצת תקיעה בבור או עם הצוצרות, אך במקצת שאין בו שיעור אין לדעת הרמב"ן שום הו"א שיצא י"ת, מפני שהשיעור הוא שיעור המצוה, שהיא השמיטה (או לפחות גם השמיטה). לפיכך הבין הרמב"ן שהסוגיה עוסקת במקצת שיש בו שיעור, ועל כן הוצרך להסביר איד מוכחה הגמ' מהתוקע לתוך הבור שגם במקצת שיש בו שיעור אין יוצאים (יתכן שהרמב"ן לא רצה לפרש את הבבלי כרא"ש גם בגלל הקושיות על שיטת הרא"ש שנתבארו בח"א פסקה זו, ור' להלן טעם חזק נוסף). והנה ההשוואה לסוגית הירוש' מראה שסוגית הבבלי היא כדעת ראב"ז, כנ"ל, ולר' יוסה נצטרך לומר שהוא בכ"ז מעמיד את משנת התוקע לתוך הבור במקצת שאין בו שיעור דוקא, אך כאמור אין להתקשות אולי גם

(2) לשון הגר"א: "דלסברא ראשונה דהוא ת"ק דירוש' הגמ' דבור מיירי שאין שיעור תקיעה ולר' אבא (ר"ל: ולראב"ז) אפי' יש בו שיעור תקיעה". ונראה פשוט שבכ"ז "הגמ' דבור" הכוונה למש' דבור. ומ"מ הלשון "דלסברא ראשונה דהוא ת"ק דירוש'" אינה מדויקת, ואולי יש בה ט"ס, כי משמע ממנה שהסברה הראשונה שבש"ע (לפני כן באותו סעיף משתמש הגר"א בב"טוי "סברא ראשונה" במובן זה, ע"ש) היא הדעה הראשונה בירוש', ובאמת זה להפך, וגם הביטוי "ת"ק" מוזר, כי ר' יוסה וראב"ז בשם ר"ז הם אמוראים. ואולי צ"ל: "דלסברא ראשונה דירוש' הגמ' דבור...". בלי "דהוא ת"ק". או: "דלסברא אחרונה דהוא ת"ק דירוש'...". ות"ק לא דוקא.

(3) אפשרות אחרת היתה יכולה להיות שר"י יעמיד את המש' דוקא בתקיעה ראשונה של כבא או בתרועה, והפסול הוא משום הפסק קול ההברה בין תקיעה לתרועה. פירוש המש' יוכל להיות לפי"ז: התוקע את מ' הקולות לתוך הבור לא יצא. אך אפשרות זו סרה עפ"י מ"ש הרמב"ן שלשיטת הירוש' קול פסול המהווה המשך רצוף של קול כשר אינו פוסל משום הפסק, וזאת אף לשיטת ר' יוסה, כנ"ל בפסקה הקודמת. והנה הבבלי, הסובר שגם קול רצוף פוסל משום הפסק קול, הוכיח בכ"ז מהמש' שאין יוצאים במקצת תקיעה (והיינו אפילו כשאין בעיה של הפסק, כגון שתקע תקיעה ראשונה מקצתה בבור ומקצתה חוץ לבור והוסיף עוד ח' קולות חוץ לבור, דומיא דמקצת קודם עה"ש שוודאי הכוונה כך). וא"כ הבבלי הבין שהמש' פוסלת בכל מקרה שנתקעה אחת מט' התקיעות לתוך בור, ולכן נקטה סתם "התוקע לתוך הבור... אם קול הברה שמע לא יצא". וכבר דייק הרמב"ן מהלשון "אם קול הברה שמע" שכל ששמע קול הברה לא יצא (לעיל ח"א פסקה ב'), וא"כ י"ל שהיינו גם בתקיעה כלשהי. וכאופן אחר י"ל עפ"י שיטת פוסקים אחדים שהפסק קול בכלל אינו פוסל בשמיצה אלא רק בתקיעה (ע' סוגית הפסק קול פסקה ט"ו), שבענינו כיון שהתקיעה כשלעצמה היתה כשרה

הבבלי סובר כר' יוסה, כי הרמב"ן מוכיח את פירוש סוגית הבבלי מתוכה באופן בלתי תלוי בירוש' [גם שיטת הריטב"א בשם י"מ, שלמסקנת הבבלי אין יוצאים במקצת תקיעה אפילו יש בו שיעור, מקורה בהוכחות מגוף סוגית הבבלי שלמסקנה היא אמנם סוברת כר', כמבואר לעיל בח"א⁴. על היהס בין הבבלי והירוש' לשיטת הריטב"א ר' להלן פסקה ח'].

הש"ע⁵ (תקפ"ז, ג') הביא את מחלוקת הראשונים בענין תקיעה שמקצתה פסולה במתעסק וכי"ב ויש במקצת הכשר שיעור, שיש פוסלים (הרמב"ן וסיעתו) ויש מכשירים (הרא"ש והטור). וכתב הגר"א על זה: "מתלוקת בירוש'... וע' מ"א בשם הפוסקים דהלכה כסברה ראשונה וכמ"ש הרמב"ם וש"פ דקיי"ל בכ"מ כמ"ד שהוקבע בגמ' באחרונה". וצריך להבין שאין כוונתו לומר ששיטת הרמב"ן בבבלי מתבססת רק על כך שיש לפסוק כראב"ז מפני שהובא אחרון בירוש', אלא לרמב"ן היו הוכחות לשיטתו מתוך סוגית הבבלי, כנ"ל, והגר"א מתכוון לומר שלהלכה יש לנו להעדיף את שיטת הרמב"ן על שיטת הרא"ש והטור משום ששיטת הרמב"ן בבבלי מתאימה עם דברי הראב"ז שהובא באחרונה בירוש', ולדעת הרמב"ם וש"פ משמע מזה שהירוש' פוסק כראב"ן, ונמצא לפי"ז שהבבלי והירוש' שווים, בעוד שלשיטת הרא"ש והטור יוצא שהבבלי הסובר שהשומע מקצת שיש בו שיעור יצא חולק על ראב"ז, דהיינו על מסקנת הירוש'. ומ"מ מעתה י"ל שגם זה היה מכלל נימוקי הרמב"ן לפרש את הבבלי כפי שפירשו.

אך יש להעיר על דברי הגר"א, שאם כבר מזדקקים אנו לירוש' כדי להוכיח מהי ההלכה — הרי לכאורה אין צורך להתבסס על כך שראב"ז הובא באחרונה, כי יש סיבה יותר חזקה לפסוק כראב"ז, והיא שיש ראייה מהבבלי שאין הוא סובר כר' יוסה. וזוהי הראייה: הגמ' בבבלי הקשתה על ההו"א ממשך בשניה כשתים, ורצתה להוכיח משם שהשומע מקצת תקיעה לא יצא, אך אם כדעת ר' יוסה שהמחצית השניה נחשבת כמתעסק ובכ"ז עלתה לו התקיעה לאחת — הרי מהמש' מוכח דוקא שהשומע מקצת תקיעה יצא, כמ"ש ר' יוסה, הפך ממה שרצתה הגמ' להוכיח ממנה (ועל כרחק אתה אומר שהטעם שאינה עולה לשתיים הוא משום פסוקי תקיעתא וכו'). אלא ודאי שהבבלי חולק על תפיסת ר' יוסה, וסובר שהתקיעה כשרה כולה, כראב"ז, וא"כ מן הסתם הוא סובר לגמרי כראב"ז שהשומע מקצת תקיעה אפילו יש בו שיעור לא יצא (כי אע"פ שאפשר לומר שהבבלי נוקט מסברה — ולא מכח המש' — כר' יוסה, מ"מ אם אפשר לנו להשוות את שיטת הבבלי עם שיטת אחד מהאמוראים בירוש' מהיכא תיתי לומר שחולק על שניהם). ודוק. וי"ל שזהו עוד נימוק של הרמב"ן לפרש את הבבלי כשיטתו ולא כשיטת הרא"ש. ובאשר לדעת הרא"ש ע' להלן.

ו. הסוגיה בבבלי לאור פירוש הריצ"ג לירושלמי

נראה עתה כיצד תתפרש סוגית הבבלי לשיטת הריצ"ג והר"ן בפירוש הירוש'. נזכיר שהבירור הוא לעת עתה עפ"י ההנחה שבסוגית הבבלי אנו מקבלים את שיטת הרמב"ן, דהיינו שהבבלי עוסק במקצת שיש בו שיעור, ואמנם זוהי דעתו של הר"ן לגבי סוגית

וכל הפסול הוא מצד השומע — אין כאן פסול של הפסקי-קול בשום מקרה. והשפת אמת (כ"ח. בגמ' מיתבבי) כתב שאפילו לשיטה שיש פסול הפסקי-קול גם בשמיעה יתכן שקול הברה איננו מחווה הפסק, כי אינו קול שופר, והריהו כקול חצוצרה שאינו פוסל.

(4) פסקאות ב' וה'.

(5) הובא לעיל ח"א פסקה ד'.

הבבלי כמבואר בחלק א'. לעומת זאת שיטת הריצ"ג בבבלי אינה ידועה, ולכן בהמשך נבדק את התאמת פירושו בירוש' גם עם השיטות האחרות בבבלי.
 לפירוש הריצ"ג והר"ן בירוש', עפ"י שיטת הרמב"ן והר"ן בבבלי, יוצא גם כן שכל סוגית הבבלי סוברת כראב"ז, שאין יוצאים במקצת תקיעה אפילו יש בו שיעור (גם ההו"א, שהרי היא מודה שבמקרה שהפסול במקצת הוא בתקיעה — כמו קודם עה"ש — לא יצא כראב"ז, ובניגוד לדעת ר' יוסה המכשיר במתעסק שהוא פסול-שבתקיעה). ומשבו איפוא מדוע נקט הריצ"ג את דעת ראב"ז בעיקר ופירש על פיה את המש' 1. לפי"ז יוצא שלדעת הבבלי פירוש המש' הוא שהתקיעה הארוכה אינה עולה לכלום. הקושיה מהמש' על ההו"א שיוצאים במקצת תקיעה היא כמו לרמב"ן, מדוע לא תעלה לשתיים 2. אך, שלא כמו לרמב"ן, פירושו של התירוץ כך הוא: לשתיים אין היא יכולה לעלות משום ש"פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן", וכיון שכך אין היא עולה אפילו לאחת. כי המחצית השניה של התקיעה הארוכה — אם אין היא עולה לשם הבבא הבאה הריהי פסולה לשם בבא זו, בגלל הכוונה שנתכוון בה לשם תקיעה אחרת, ונמצא שלגבי התקיעה שאחר התרועה יש כאן תקיעה שמקצתה פסולה בפסול-שבתקיעה, ולא בפסול-שבשמיעה, ולכן לא יצא בה כלל, כמו במקצת קודם עה"ש (את עיקר פירוש התירוץ לפי הריצ"ג מוכיח הרא"ש בפ"ד סי' ח' בהביאו את שיטת הריצ"ג).

והנה הר"ן, אחר שהביא את פירוש הריצ"ג למש', ואחר שהסביר את הירוש' לפי שיטה זו, הוסיף דברים משלו: "ולפום גמרא דילן נמי אפשר דנקטינן הכי או אפשר שכיון שלא הזכירו כן ונקטינן מתניתין כפשטה דאחת מיהא יש בידו (ר"ל מהארוכה)". כלומר: אע"פ שהוא מקבל את פירוש הריצ"ג לירוש' מ"מ נראה לו שהמשמעות הפשוטה של המש' היא שהארוכה עולה לאחת, ומזה שבבבלי לא פירשו אחרת, כמו שפירשו בירוש', רוצה הר"ן להסיק — בניגוד לריצ"ג — שהבבלי באמת חולק על ראב"ז ומפרש את המש' כר' יוסה. ואע"פ שהבבלי בודאי אינו יכול לסבור לגמרי כר' יוסה, שהרי ר' יוסה לומד מהמש' שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק יצא ואילו הבבלי פוסל בזה לשיטת הר"ן בין להו"א ובין למסקנה — מסביר הר"ן שבזאת נחלקו הירוש' והבבלי: לירוש' המחצית השניה של התקיעה הארוכה פסולה כמתעסק בגלל הכוונה האחרת, ולפיכך לומד ר' יוסה מהמש' מה שלומד וראב"ז צריך לפרש את המש' באופן שונה, ואילו לדעת הבבלי המחצית השניה כשרה לשם התקיעה שאחר התרועה, כמו שסובר הרמב"ן 3. לפי"ז יפרש הר"ן את סוגית הבבלי בדיוק כפי שפירשה הרמב"ן.

ז. בעית יחס הירוש' והבבלי לשיטת הרא"ש

עד עתה דנו ביחס שבין סוגיות הירוש' והבבלי עפ"י שיטת הרמב"ן בבבלי, לפיה עוסקת הסוגיה שם במקצת שיש בו שיעור. הבעיה נעשית קשה יותר בבואנו אל שיטת הרא"ש בתוספתיו והטור לפיה מדובר בבבלי בשומע מקצת שאין בו שיעור. כזכור, מנמק הרא"ש 1 את שיטתו זו בסברה: "נ"ל דע"כ מיירי דאותה מקצת תקיעה דלאחר שעלה

(1) לדברי הגר"א הנ"ל בפסקה הקודמת דעת ראב"ז עיקר גם מפני שהיא מובאת באחרונה, ויתכן שעצם שיטת הרמב"ן וסיעתו בסוגית הבבלי הסתייעה גם מעובדה זו, כנ"ל שם.

(2) ע' בפסקה הקודמת בפירוש הסוגיה לשיטת הרמב"ן. ודברי היום תרועה כ"ז, ד"ה ת"ש תקע — ע"ש — תמוהים לענ"ד, כי הכוונות אינן מעורבות, אלא בחצי הראשון כוון לפשוטה שלאחריה ובשני לפשוטה שלפניה, כמבואר בר"ן ובשאר ראשונים, ומדוע לא תעלה לו לשתיים.

(3) פתמי המחלוקת של הבבלי והירוש' בזה מוסברים ע"י הר"ן ויתבארו בע"ה להלן בת"ג.

(1) בתוספתיו כ"ח, ד"ה מקצת.

עה"ש אין בו שיעור תקיעה דאי הוה ביה שיעור תקיעה אמאי לא יצא דמאי גפ"מ מה שהשמיע קול בשופר בלילה מאחר שיש בו שיעור תקיעה לאחר שעלה עה"ש". וכך אמנם פסק הטור, שהשומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור יצא.

בפסקיו (פ"ד סי' ח') מביא הרא"ש את שיטת הריצ"ג בפירוש המש' ואת הירוש' ממנו מסייע הריצ"ג את פירושו. וכתב על זה: "וקשה לי על הך פרושא מדפריך לעיל פרק ראוהו ב"ד ואמאי ליסליק? בתרתי אלמא דפשיטא ליה לגמ' דידן דלחדא מיהא סלקא (כוונתו כנראה: מזה שלא אמרו "ליסליק ליה נמי בתרתי" או "אפילו בתרתי", וכ"כ הרמב"ן) וגם מדמשני פסקי תקיעה מהדדי לא מפסקינן משמע דלתרתי לא פסקי אבל לחדא מיהא סלקא וצ"ל דגמ' דידן פליג אהא דירוש' ונ"ל לפרש גמ' דידן כמו הירוש' והכי פירושה וליסליק ליה בתרתי תחילתה לסוף מלכויות וסופה לתחילת זכרונות ומשני פסקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן וכיון דא"א לחלק לשנים גם בחדא נמי לא סלקא כדמפרש טעמא בירוש'. ... אין לראשונה סוף ואין לשניה ראש" (בראה שלקושי הראשון — מהלשון "ליסליק ליה בתרתי" — אין הרא"ש מתייחס כלל, והוא מיישב רק את תירוץ הגמ', ומסתבר שהקושי הראשון לא נראה לו מכריע). אח"כ מביא הרא"ש את שיטת הרמב"ן בפירוש המש' והירוש'. מלשון הרא"ש קשה לדעת לצד מי דעתו נוטה, וכן בקיצור פסקי הרא"ש הובאו שני הפירושים.

והנהגה להלן בסי' י' מביא הרא"ש ראייה לכך שמותר להאריך בתקיעה כמה שרוצים מהמש' של "משך בשניה כשתיים", וזה בפשטות כשיטת הרמב"ן, שהרי לשיטת הריצ"ג אינה עולה לו י'. אך יש לדחות שאולי הרא"ש מביא את הראייה לשיטת הרמב"ן במש', אך אין זאת אומרת שכוונתו להכריע שפירוש זה הוא הנכון (וכן מצוי בדברי הראשונים במקומות רבים. ע' למשל סוגית שיעורי התקיעות פסקה ט' הזכחת הרמב"ן משיטת הרמב"ם. לעומת זאת בתוס' ל"ג: ד"ה שיעור כתבו ראייה זו ממשך כשתיים ולא הזכירו דעה אחרת בפירוש המש', ונראה איפוא בבירור ששיטתם כרמב"ן).

ומ"מ גם בלא ראייה זו נראה בפשטות שהרא"ש אינו יכול לסבור בריצ"ג בפירוש המש', שהרי לפירוש זה השומע מקצת תקיעה לא יצא אפילו היה בחלק הכשר שיעור (לפחות במקרה שבחלק השני הפסול הוא בתקיעה ולא רק בשמיעה), ומשום כך אומרת המש' שהתקיעה הארוכה אינה עולה לכלום, כי מחציתה שניה פסולה כמתעסק בגלל הכוונה האחרת; ואילו לדעת הרא"ש אם היה בחלק הכשר שיעור לעולם יוצאים, אף אם בחלק השני הפסול הוא בתקיעה, כמו קודם עה"ש. לפיכך נראה שהרא"ש סובר כרמב"ן. וכך אמנם פסק הטור, כדלקמן.

והנהגה לפירוש הרמב"ן בירוש' סובר ר' יוסה שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק ויש במקצתה הכשר שיעור — יצא, וראיתו מהמש', שעולה לו הארוכה לאחת אע"פ שבחלקה השני הריהו כמתעסק, וראב"ז חולק עליו, ופוסל תקיעה שמקצתה מתעסק, ואינו מקבל את הראייה מהמש', כי לדעתו שם גם החלק השני של התקיעה כשר. ועתה: הרא"ש בוודאי אינו פוסק כראב"ז, שהרי ראב"ז פוסל בשומע מקצת תקיעה ואילו הרא"ש

(2) נראה שצריך להוסיף: ליה, וכ"ה בהמשך.

(3) ואין לומר שהראייה היא גם לשיטת הריצ"ג, ומזה שבירוש' פסלו מטעם ראש בלא סוף ולא משום שהאריך, כי גם אם יש לתקיעה שיעור למעלה הרי ההמשך המיותר פוסל את החלק הכשר רק מפני שהוא גורם לו להיות ראש בלא סוף, והוא מ"ש הירוש' (ואין לומר שההוכחה לשיטת הריצ"ג היא מזה שנקטו משך כשתיים דוקא, הא במושך בפחות מכאן — לא בשביל שתעלה לו לשתיים — יצא, כי אולי השיעור למעלה הוא עד פחות משתיים, וכשתיים פסול אף אם לא נהכוון באריכות לשם אחרת).

מכשיר. לכן צריך לומר לכאורה שהרא"ש פוסק כר' יוסה הלומד מהמש' שתקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא. ולפי"ז אין צורך דוקא לומר שהרא"ש מקבל את פירוש הרמב"ן בירוש', כי אפשר באותה מידה לומר שהוא מפרש את הירוש' כריצ"ג וכרי"ן, ופוסק כר' יוסה, שהרי בהבנת דעת ר' יוסה פירושי הרמב"ן וריצ"ג-ר"ן שווים (ע' לעיל סוף פסקה ג'): לשניהם סובר ר' יוסה שהחלק השני של התקיעה הארוכה פסול כמתעסק, והמש' אומרת שהיא עולה לאחת, ומכאן שתקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא.

לכאורה אפשר עוד להוסיף ולהסביר שהרא"ש באמת מפרש את הירוש' דוקא כריצ"ג, דהיינו שר' יוסה וראב"ז נחלקו בפירוש המש', ומלשון הבבלי הוא מדייק שהבבלי סובר כר' יוסה שהארוכה עולה לאחת (כמצוטט לעיל מפסקיו, והתירוץ שכתב הוא בכדי ליישב את שיטת הריצ"ג בפירוש המש' שהארוכה אינה עולה לכלום [וחלק מהדיוק בכלל לא תירץ, כנ"ל] אך הרא"ש עצמו סובר שאמנם נראה לדייק מהבבלי שעולה לאחת), ולכן הוא פוסק כר' יוסה שתקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק ויש במקצת הכשר שיעור יצא. ובוזה יובנו לכאורה גם דברי הטור שכתב (תק"צ): "ואם האריך בתקיעה... קאמר בירוש' שאינה עולה לו כלל אפילו במקום אחרונה... אבל בגמ' דידן מוכח שעולה לו בשביל אחת".

אך דא עקא שאפשרות זו שהבבלי סובר כר' יוסה הלומד מהמש' שתקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא — מופרכת מתוך סוגית הבבלי. הפירכה הוסברה כבר לעיל בפסקה ה' ונחזור עליה בקצרה: הגמ' מביאה ראייה ממשך בשניה כשתים שהשומע מקצת תקיעה לא יצא, וההוכחה היא מזה שאין התקיעה עולה לו לשתיים, אך אם כר' יוסה אנו קיימים — הרי מהמש' גופה מוכח ההפך, שהרי מזה שעולה לו לאחת אע"פ שמחציתה השניה פסולה לומד ר"י שפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא (וע"כ מה שאינה עולה לשתיים זה משום פסוקי תקיעתא לא פסקינן), וא"כ איך רצו להוכיח משם שהשומע מקצת תקיעה לא יצא.

נמצא שבין אם הרא"ש מפרש את הירוש' כריצ"ג ובין אם הוא מפרשו כרמב"ן א"א לומר שהבבלי סובר כר' יוסה (שהרי בדעת ר' יוסה לא נחלקו הריצ"ג והרמב"ן, כנ"ל). מאידך ברור שהרא"ש והטור אינם מקבלים להלכה את דעת ראב"ז, שהרי הוא פוסל בשומע מקצת אפילו יש בו שיעור. וא"כ קשה מאד: כמי סוברים הרא"ש והטור, ומדוע לא פסקו כראב"ז.

ונראה ליישב קושי חמור זה עפ"י מה שר"ל בחלק א' 1 שהרא"ש הבין מתוך קושיה הגמ' מהתוקע לתוך הבור שלסברת המקשה השומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור בוודאי יצא. כי המקשה מהתוקע לתוך הבור מקשה על רבה ממקרה שבו אין שיעור במקצת הכשר, ולכאורה קשה מגיין לו שרבה התכוון להכשיר במקרה כזה, אולי כונת רבה היתה למקצת שיש בו שיעור? — אין זאת אלא משום שהיה פשוט לו מסברה שבמקצת שיש בו שיעור לא היה רבה פוסל אפילו בשמע מקצתה קודם עה"ש, כי במקצת שיש בו שיעור פשוט שיוצאים בכל מקרה, ואם פוסל רבה בקודם עה"ש ומכשיר רק בבור — ודאי שהוא מדבר במקצת שאין בו שיעור, וא"כ יש להקשות עליו מהתוקע לתוך הבור. זאת דעת המקשה הזה מקבל הבבלי למסקנה⁶.

(4) פסקה ז' תירוץ 2.

(5) על ההבדל בין המקשה ממשך בשניה כשתים למקשה מהתוקע לתוך הבור ע' ח"א פסקה ז' קושיה א' ותירוץיה.

ועתה: אם הרא"ש מפרש את הירוש' כרמב"ן — אזי צ"ל שהבבלי סובר כראב"ן שמהציתה השניה של התקיעה הארוכה כשרה, וא"כ אין להוכיח מהמש' שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק יצא, אך מ"מ מסברה פשוט לבבלי שלענין עצם הדין הלכה כר' יוסה נגד ראב"ן, כלומר שהשומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור יצא בכל מקרה. ואם הרא"ש מפרש את הירוש' כריצ"ג וכר"ן — הרי שהבבלי סובר כר' יוסה לגבי פירוש המש', דהיינו שהארוכה עולה לאחת, וכן לגבי עצם דינו של ר' יוסה שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק יצא (כמוכח מהקושיה מהתוקע לתוך הבור, כג"ל), אך בניגוד לדעת ר' יוסה סובר הבבלי שא"א להוכיח את הדין של תקיעה ששמע מקצתה מן המתעסק מן המש', כי לדעת הבבלי — בניגוד לירוש' — גם המחצית השניה של התקיעה הארוכה כשרה, ולכן אין משם ראיה שהשומע מקצת תקיעה יצא (כך רואים מהקושיה ממשך בשניה כשתיים כג"ל), אלא שלפי האמת יודע הבבלי דין זה מסברה. ובאופן זה יש להבין את שיטת הטור שהביא את דעת ראב"ן בירוש' עפ"י פירוש הריצ"ג וכתב שבבבלי מוכח שעולה לאחת.⁶

לפי דרך זו יישוב עוד קושי אחד, והוא: מלשון הרא"ש שציטטה בתחילת הפסקה נראה שהוא טוען שעל כרחנו עוסק רבה במקצת שאין בו שיעור, כי במקצת שיש בו שיעור סברה פשוטה היא שיצא אפילו במקצת קודם עה"ש, ואיך יפסל בזה רבה. ולכאורה קשה, שהרי אף אם נאמר שיש לרא"ש איזו סיבה לפסוק כר' יוסה נגד ראב"ן, מ"מ איך הוא אומר שכך היא הסברה הפשוטה, והוא מכריח על פיה שכוונת רבה היא כך וכך, והרי ראב"ן בפירוש סובר שאין יוצאים במקצת אפילו יש בו שיעור, וא"כ אולי סובר כך גם רבה. ובדוחק היה אפשר לומר שהרא"ש, שאינו מזכיר בתוספותיו את הירוש', מתייחס שם לבעיה כאילו לפניו שאנו יודעים שהירוש' עוסק בה, ובאמת דבריו על אודות הסברה להכשיר במקצת שיש בו שיעור מבוססים על אחת הדעות בירוש' שהוא פוסק כמותה מסיבות אחרות (ולא מסברה) ועל פיה הוא נגש לסוגית הבבלי. אך לפי מ"ש לעיל מיושבים הדברים יותר, כי הרא"ש בא להסביר את דעת המקשה מהתוקע לתוך הבור, כמו שהוא מסיים: "ולפי"ז... פריך שפיר לעיל ליפוק בתחילת תקיעה אע"פ שאין בו שיעור תקיעה", והיינו שלדעת המקשה כך היא הסברה הפשוטה ומשום כך הבין המקשה את דברי רבה במקצת שאין בו שיעור (והעובדה שזו היא סברת המקשה — שהיא גם סברת המסקנה בבבלי — היא הסיבה שבגללה אנו פוסקים כר' יוסה).

מכל האמור עולה שרק דבר אחד ברור יכולים אנו לומר לשיטת הרא"ש: שלהלכה התקיעה שמשך בה כשתיים עולה לאחת, כפירוש הרמב"ן במשנה, ולא כריצ"ג. וכך אמנם הכריע הטור. וכ"כ הגר"א (תק"צ, ו') לדעת הרא"ש. אך בפסקה הבאה נציע דרך חדשה להבנת שיטת הרא"ש לפיה גם דבר זה לא יהיה ודאי.

ה. ישוב הקשיים עפ"י הבנה חדשה בשיטת הרא"ש. יחס הסוגיות לפי שיטת הרימב"א.

נציע כאן הסבר חדש לשיטת הרא"ש השונה בעיקרו ממה שנאמר עד כה לשיטתו. בהסבר זה יפתרו הקשיים בענין יחס הבבלי והירוש', אך כל עצמו צ"ע, כי אין הוא נראה כפשוט דברי הרא"ש. וזהו:

הרא"ש אינו מתכוון לומר שבכל מקרה שיש בחלק הכשר שיעור יוצאים י"ח, אף אם בחלק השני יש פסול גמור בעצם התקיעה כמתעסק וכיו"ב, אלא דוקא לגבי מקצת

(6) והב"ח (תק"צ ד"ה ואם האריך) דחק בלשון הטור שכוונתו בסופו של דבר לומר שפירוש הירוש' הוא כרמב"ן, ע"ש.

קודם עה"ש אומר הרא"ש שאין החלק שתקע בלילה מפריע, כי קודם עה"ש עדיף משאר פסולים שבתקיעה לענין זה. וטעם הדבר הוא שהמשך פסול לתקיעה הכשרה זהו מושג השייך רק לתחום הזמן שבו יש משמעות תורתית לתקיעת שופר, וקול היוצא מחוץ לתחום זה אינו נחשב כלל בהמשך של התקיעה.

אמנם נראה שדבר זה יהיה תלוי בחקירה במהות הפסול של מקצת תקיעה שנתבארה לעיל חלק א' פסקה ה'. ראינו שם שיש שתי אפשרויות להבין את הפסול. האחת: הקול שיוצאים בשמיעתו צריך לכלול את ההתחלה והסיום הממשיים של התקיעה, כלומר הפעולות של התחלת השמעת קול וסיום השמעתו צריכות להיות בכלל הקול שיוצאים בו י"ח (דוגמת הצורך בעקירה והנחה בהעברה בשבת; והלימוד בתקיעת שופר הוא אולי מל' העברה). לאפשרות זו גם אם יש במקצת פסול מחמת השמיעה, או שהוא כשר לגמרי ומיועד לשם תקיעה אחרת, לא יצא י"ח, כי מ"מ לקול שיוצאים בו ידי חובת תקיעה זו אין ראש וסוף בפועל. האפשרות השניה: אין צורך בראש ובסוף הממשיים אלא שהמשך פסול — לפחות בפסול שבשמיעה, ואולי דוקא בפסול שבתקיעה — פוסל את התקיעה. [בח"א פסקה ו' ראינו שלשיטת הרמב"ן יש להסתפק מהי דעת מסקנת הגמ' לגבי חקירה זו].

ונראה שלפי ההסבר הנ"ל דין מקצת תקיעה קודם עה"ש יהיה תלוי בחקירה זו: אם צריך שהקול שיוצאים בו יכלול את הפעולה של התחלת השמעת הקול, ולפניו חייב להיות רווח "נקי" — א"כ גם במקצת קודם עה"ש א"א לצאת (וכמו לענין שבת שאם עקר אכלים ומשקים מבעוד יום והוציאם משחשכה פטור [שבת ג': תוס' ד"ה היה] כי לא היתה פעולת עקירה בחיוב). אך אם אין צורך ברווח נקי בפועל, אלא שהמשך פסול פוסל את התקיעה — מקצת קודם עה"ש אינו מהווה המשך פסול, כי בזמן הזה אין שום משמעות תורתית לתקיעת שופר.

ועתה: נניח שהרא"ש מפרש את הירוש' כרמב"ן. עפ"י האמור יהיה מהלך הסוגיה בבבלי כך: ההו"א סוברת שמקצת שאין בו פסול גמור אלא רק חיסרון בשמיעה אינו פוסל, אפילו אין בחלק הכשר שיעור, ועוד היא סוברת שאם יש בחלק הכשר שיעור גם מקצת קודם עה"ש אינו פוסל. הגמ' מקשה ממשך בשניה כשתים שעולה רק לאחת שרואים שאין יוצאים במקצת תקיעה אפילו אם חלקה השני כשר. מקושיה זו מוכח שלפי הבבלי המחצית השניה של התקיעה הארוכה כשרה לשם תקיעה שאחר התרועה, כי אחרת הרי תהיה ראייה מהמש' גופה שהשומע מקצת תקיעה יצא, הפך ממה שרצו להוכיח ממנה. יוצא אפוא שהבבלי חולק על ר' יוסה, ולכן צריך לפסוק כראב"ן. למסקנת הבבלי השומע מקצת שאין בו שיעור לא יצא בשום מקרה. ולפי האמור גם במקצת שיש בו שיעור והפסול בחלק השני הוא פסול שבתקיעה כגון מתעסק — אף בזה לא יצא, שהרי הוכח שהלכה כראב"ן. אך לענין מקצת שיש בו שיעור וחלקו השני היה קודם עה"ש או שהיה בו פסול שבשמיעה — לפי הנ"ל יש לכאורה מקום להסתפק בזה. כי יתכן שלשיטת הרא"ש סברה פשוטה היא שמקצת קודם עה"ש או אפילו מקצת שהפסול בו הוא מחמת השמיעה אינם פוסלים. אך יתכן גם שמה שאמר הרא"ש על ההו"א "דע"כ מיירי דאותה מקצת תקיעה דלאחר שעלה עה"ש אין בו שיעור תקיעה דאי

(1) כאשר לדעה השניה הנזכרת בש"ע תקפ"ו, ג' לענין מתעסק — ר' בסוף הפסקה.

(2) כי אע"פ שקיימת האפשרות שהבבלי חלוק על ר' יוסה רק לענין ההוכחה מהמש', היינו שלדעת הבבלי אין להוכיח מהמש' כלום כי התקיעה כולה כשרה, אבל מסברה יכל הבבלי לסבור כר' יוסה — מ"מ אין לנו לומר שהבבלי חולק על שני האמוראים בירוש' אם אפשר להשוותו עם אחד מהם, כנ"ל סוף פסקה ה'.

היה ביה שיעור תקיעה אמאי לא יצא" — זה רק משום שלדעת הרא"ש מקצת קודם עה"ש אינו גרוע לענין הפסול של חפרון ראש ופוף ממקצת שיש בו פסול בשמיעה, כי קודם עה"ש אינו נחשב להמשך פסול, כמוסבר לעיל, ואם רבה מכשיר בפירוש בשומע מקצת בבור א"כ ודאי שגם במקצת קודם עה"ש צריך לצאת (כאשר יש בחלק הכשר שיעור³). אך למסקנה שרבה לא אמר כלל שיוצאים במקצת תקיעה בבור — יתכן שהאמת היא שהשומע מקצת תקיעה לעולם לא יצא, אפילו היה הפסול בשמיעה או קודם עה"ש, ודברי ראב"ז מוסבים על דברי ר"י שמכשיר במתעסק, אך ראב"ז עצמו יפסל גם במקצת שיש בו פסול-שמיעה או קודם עה"ש. אמנם מהטור רואים שהיה פשוט לו שמקצת שהפסול בו הוא רק בשמיעה אינו פוסל, שהרי פסק בפירוש שהשומע מקצת תקיעה בבור והיה בחלק הכשר שיעור יצא. ולפי דברי הרא"ש הנ"ל ה"ה איפוא לקודם עה"ש.

מ"מ עפ"י הדרך הנ"ל נופל הקושי שנתקשינו בו כמי פוסקים הרא"ש והטור, שהרי נתבאר ש"ל שהם פוסקים כראב"ז. כמו כן סרה לפי"ז התמיהה שתמהנו היאך אומר הרא"ש שסברה היא שהשומע מקצת קודם עה"ש יצא בניגוד לראב"ז בירוש', כי לפמ"ש אין זה בניגוד לראב"ז, מפני שקודם עה"ש עדיף ממתעסק, והריהו לענין זה כפסול-שמיעה.

לפי דרך זו נוכל גם לומר שהרא"ש סובר כריצ"ג בפירוש המש' והירוש', שהרי במקצת שבחלקו האחר יש פסול-שבתקיעה — כמתעסק וכמחצית השניה של התקיעה הארוכה לפי הריצ"ג — מודה הרא"ש שאין יוצאים. לפי"ז נאמר שהרא"ש למד מהקושיה ממשך בשניה כשתים שהבבלי אינו סובר כר' יוסה, כנ"ל, וא"כ הלכה כראב"ז שהארוכה אינה עולה לכלום, ופירוש התירוץ פסוקי תקיעתא וכו' הוא כפי שהסביר הרא"ש לפי הריצ"ג, כנ"ל פסקה ו', ע"ש.

עוד אפשר יהיה לומר באופן אחר, שאת הירוש' אמנם מפרש הרא"ש כריצ"ג, אבל את המש' הוא מפרש כרמב"ן, כי מלשון הבבלי הוא לומד שלבבלי עולה הארוכה לאחת (כמבואר בפסקה ז'), ומאידך מהקושיה ממשך בשניה כשתים יש ללמוד שלדעת הבבלי אין המחצית השניה של התקיעה פסולה (כי אם היא פסולה ובכ"ז עולה הארוכה לאחת הרי שיוצאים במקצת תקיעה, הפך ממה שרצו להוכיח, כנ"ל), וא"כ יוצא שלפי הבבלי עולה הארוכה לאחת משום שכולה כשרה. הסבר זה מתאים עם דברי הטור שהביא את הירוש' עפ"י פירוש הריצ"ג וכתב שבבבלי מוכח שעולה לאחת.

ולפי הסבר אחרון זה אין לנו הכרע כמי יסבור הרא"ש במחלוקת האמוראים בירוש' בענין שומע מקצת שיש בו שיעור וחלקו האחר פסול לגמרי, כמתעסק וכיו"ב (להוציא פסול-שמיעה או קודם עה"ש שבזה מכשיר הטור בפירוש), כי הבבלי חולק גם על ר' יוסה וגם על ראב"ז ביחס לתפיסתם במש', ולא ידוע כמי הוא סובר לענין עצם הדין (ולפמ"ש הגר"א יש לפסוק כראב"ז שהובא באחרונה, כנ"ל). ודוק.

לבסוף יש להדגיש שכל האמור בפסקה זו יכול אולי להיות פירוש לשיטת הרא"ש והטור, אך השי"ע (תקפ"ז, ג') כתב בפירוש שיש מכשירים בשומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור גם אם החלק האחר היה במתעסק, וזה עפ"י דברי רבנו ירוחם, כמבואר בב"י, ושם נראה בפשטות שהב"י הבין שזוהי גם שיטת הטור (כלומר ששתי הדעות

3) לענין מקצת שאין בו שיעור גרוע המשך קודם עה"ש מהמשך שיש בו פסול שבשמיעה, שהרי צריך שיעור כשר לכה"פ בתקיעה.

שמביא רבנו ירוחם הן שתי הדעות שהביא הטור, אלא שהטור סתם כדעת המכשירים ואילו רבנו ירוחם נוטה לדעת הפוסלים). לשיטה זו נצטרך ליישב את סוגיות הבבלי והירוש' כמוסבר בפסקה הקודמת.

גוּתָר לָנו עוֹד לְבִדּוֹק אֵת הַיַּחַס בֵּין הַיְרוּשׁ' וְהַבְּבֵלִי לְשִׁיטַת הַרִיטְב"א בְּשֵׁם י"מ, לְפִי עוֹסֶקֶת הַהו"א בְּבַבְלִי בְּמִקְצַת שְׁאִין בּו שִׁיעוֹר וְאִילוּ הַמִּסְקָנָה פּוֹסֶלֶת בְּכֹל מִקְרָה שֶׁל מִקְצַת תְּקִיעָה, דֵּהֵיִינוּ גַם כְּשִׁישׁ בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר שִׁיעוֹר וְהַפְסוּל בַּחֲלֵק הָאֲחֵר הוּא רַק בְּשִׁמְיעָה. לְפִי פִירוּשׁ הַרַמְבַּ"ן בִּירוּשׁ', שָׁבוּ מִחֻזֵּק גַּם הַרִיטְב"א עֲצֻמוֹ, תִּהְיֶה סוּגִית הַבְּבֵלִי כְּרַאב"ז. לְגַבִּי הַמִּסְקָנָה זֶה בְּרוּר, שֶׁהָרִי לְמִסְקָנָה הַשּׁוֹמֵעַ מִקְצַת תְּקִיעָה אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשׁוּם מִקְרָה, בְּנִיגוּד לְדַעַת ר' יוֹסֵה. אֲךָ גַּם מִתְחִילַת הַסּוּגִיָּה — מִהַקּוּשִׁיָּה מִמֶּשֶׁךְ בְּשֵׁנִיָּה כְּשֶׁתִּים — מוֹכַח שְׁאִין הַגַּמ' סוֹבֵרֶת כִּר' יוֹסֵה, כַּמְבוֹאֵר לְעֵיל. לָכֵן נִרְאָה שֶׁגַם הַהו"א סוֹבֵרֶת כְּרַאב"ז⁴, שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ מִקְצַת תְּקִיעָה מִן הַמִּתְעַסֵּק — אִו בַּפְּסוּל אַחֵר שֶׁבְּעֵצֶם הַתְּקִיעָה — לֹא יוֹצֵא, אִפִּילוֹ הִיָּה בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר שִׁיעוֹר⁵; וְאִילוּ בְּמִקְרָה שֶׁהַפְּסוּל הוּא רַק מִצַּד הַשּׁוֹמֵעַ — בּוֹה בַּחֲלָקוֹ הַהו"א וְהַמִּסְקָנָה: לַהו"א יוֹצֵא אִפִּילוֹ לֹא הִיָּה בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר שִׁיעוֹר, וְלַמִּסְקָנָה לֹא יוֹצֵא אִפִּילוֹ הִיָּה בּו שִׁיעוֹר.

עַפ"י אוֹחֵם נִימוּקִים יוֹצֵא שֶׁגַם לְפִירוּשׁ הַרִיטְב"א וְהַר"ן בִּירוּשׁ' תִּהְיֶה כָּל סוּגִית הַבְּבֵלִי — לְשִׁיטַת י"מ שְׁבִרִיטְב"א — כְּרַאב"ז. הַהו"א סוֹבֵרֶת שֶׁמִּקְצַת שִׁישׁ בּו פְּסוּל בַּתְּקִיעָה פּוֹסֵל אִפִּילוֹ יֵשׁ בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר שִׁיעוֹר, אֲבָל אִם הַפְּסוּל הוּא רַק בְּשִׁמְיעָה יוֹצֵא י"ח גַּם אִם אֵין בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר שִׁיעוֹר. הַקּוּשִׁיָּה מִמֶּשֶׁךְ בְּשֵׁנִיָּה כְּשֶׁתִּים הִיא מְדוּעַ לֹא חֶעֱלָה לֹו לְשֶׁתִּים (וְאוֹ יִימָצֵא שְׁשֵׁנִי הַחֲלָקִים שֶׁל הַתְּקִיעָה כְּשֶׁרִים, וְזֶה עֲדִיף אִף מִמִּקְרָה שֶׁבְּמִקְצַת יֵשׁ פְּסוּל־שֶׁבְּשִׁמְיעָה, כִּי הַמִּקְשָׁה מִבֵּין שֶׁהַהו"א מַחֲלֶקֶת בֵּין הַמֶּשֶׁךְ פְּסוּל לְגַמְרִי לְבִין כֶּשֶׁר כְּשֶׁלְּעֲצֻמוֹ, וְלֹא בֵּין תְּקִיעָה לְשִׁמְיעָה [וְזֶהוּ פִירוּשׁ הַקּוּשִׁיָּה לְכָל הַשִּׁטּוֹת]), וְהַתִּירוּץ: פְּסוּקֵי תְּקִיעָתָא וְכו', וְלָכֵן אִף לְאַחַת אֵינָה עוֹלָה, כִּי בְּמַחְצִית הַשְּׁנִיָּה יֵשׁ פְּסוּל־שֶׁבְּתְּקִיעָה (זו עֲצֻמָּה רְאִיָּה שֶׁהַהו"א סִבְּרָה שֶׁאִם יֵשׁ בְּמִקְצַת פְּסוּל גַּמּוֹר אֵין יוֹצֵאִים בַּחֲלֵק הַכֶּשֶׁר אִפִּילוֹ יֵשׁ בּו שִׁיעוֹר). וְלַמִּסְקָנָה אִף כֶּשֶׁהַפְּסוּל הוּא מַחְמַת הַשְּׁמִיעָה אֵין יוֹצֵאִים בְּמִקְצַת תְּקִיעָה.

בְּסִיכּוֹם אַרְבַּע הַפְּסָקוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת אֲפִשֶׁר לֹמַר שִׁישִׁטוּתֵיהֶם שֶׁל הַרִיטְב"א וְהַרַמְבַּ"ן יְכוּלוֹת לְהַתְאִים עַל כָּל אַחַת מִשְׁלֹשׁ הַשִּׁטּוֹת בְּבַבְלִי (רַמְבַּ"ן, רַא"שׁ וְי"מ בְּרִיטְב"א), בְּיוֹצֵא מִן הַכֹּלֵל אַחַד: שִׁיטַת הַרִיטְב"א בְּפִירוּשׁ הַמֶּשֶׁךְ לְהַלְכָה אֵינָה עוֹלָה בְּקִנָּה אַחַד עִם שִׁיטַת הַרַא"שׁ וְהַטוֹר בְּבַבְלִי לְפִי הַהֲבֵנָה הַפְּשׁוּטָה בְּשִׁיטַתָּם (כְּלוֹמַר לֹא עַפ"י הַדֶּרֶךְ הַמַּחְדוּשֶׁת שֶׁהוֹסְבֵרָה בַּפְּסָקָה זו), כִּי פִירוּשׁ הַרִיטְב"א לְמֶשֶׁךְ מִתְבַּסֵּס עַל הַהֲנַחָה שֶׁמִּקְצַת שִׁישׁ בּו פְּסוּל גַּמּוֹר פּוֹסֵל אֵת הַחֲלֵק הַכֶּשֶׁר אִפִּילוֹ יֵשׁ בּו שִׁיעוֹר, וְאִילוֹ לְשִׁיטַת הַרַא"שׁ בְּמִקְצַת כֶּשֶׁר שִׁישׁ בּו שִׁיעוֹר יוֹצֵאִים תְּמִיד. אִף עַל פִּי כֵן יְכוּל הַרַא"שׁ לְקַבֵּל אֵת פִירוּשׁ הַרִיטְב"א לִירוּשׁ', כְּמוֹסֵבֶר בַּפְּסָקָה הַקּוֹדֶמֶת.

(4) כִּי לֹא מִסְתַּבֵּר לֹמַר שֶׁהַמִּקְשָׁה אֲמַנָּם סִבְּרָה כְּרַאב"ז וְלָכֵן הַקְּשָׁה, אֲךָ הַהו"א סִבְּרָה כִּר' יוֹסֵה. וְנִרְאָה עוֹד שֶׁלֹו הִיָּה הַדְּבָר כִּךְ הִיָּתָה הַהו"א מוֹסִיפָה לְתִירוּצָה: הַכִּי נִמִּי מִסְתַּבֵּרֵא (שִׁמְשׁוּם "פְּסוּקֵי תְּקִיעָתָא" הוּא) דַּאי ס"ד שִׁמְעַת מִקְצַת תְּקִיעָה לֹא יוֹצֵא לְחֵדָא נִמִּי לֹא סִלְקָא לִיָּה (לְפִי סִבְּרַתְנוּ, ר"ל סִבְּרַת הַהו"א, שֶׁהַמַּחְצִית הַשְּׁנִיָּה פְּסוּלָה הִיא).

(5) ע' לְעֵיל ח"א סוּף פְּסָקָה ח' וְבַהֲעֵרָה 4 ש.ס. אֲךָ אֲפִשֶׁר גַּם שֶׁהַהו"א סִבְּרָה כְּרַאב"ז בְּשִׁאֲלַת הַהוֹכַחָה מִהַמֶּשֶׁךְ, דֵּהֵיִינוּ שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כְּשֶׁתִּים גַּם הַמַּחְצִית הַשְּׁנִיָּה כְּשֶׁרָה וְלָכֵן אִיא לְלִמּוּד מִמֶּנָּה כְּלוֹם לְגַבִּי מִקְצַתָּה מִן הַמִּתְעַסֵּק, וְי"מ לְעֵבִין עֲצֻם הַדִּין הוֹדְתָה מִסְּבִרָה לְר' יוֹסֵה שֶׁבְּמִקְצַת שִׁישׁ בּו שִׁיעוֹר יוֹצֵאִים תְּמִיד, אִו שְׁלֹא הִיָּתָה לֶה עֲמֵדָה מוֹחֲלַטַת בּוֹה. וְי"מ הַמִּסְקָנָה בּוֹדָאֵי סוֹבֵרֶת לְגַמְרִי כְּרַאב"ז, כִּךְ שֶׁלַּמִּסְקָנָה הַבְּבֵלִי וְהַיְרוּשׁ' שׁוּיִם.

פרק שלישי

שיטת הרשב"א

ט. שיטתו המיוחדת של הרשב"א: התלות שבין שאלת פירוש המש' ושאלת מצ"כ.

הרשב"א¹ מביא את שיטת הריצ"ג והרמב"ן בענין משך בשניה בשתיים, אך אינו מקבל אף אחת מהן. על שיטת הריצ"ג הוא מקשה את הקושיה היסודית של הרמב"ן (לעיל פסקה א') מדוע יהיה החלק השני של התקיעה הארוכה פסול כמתעסק. אך ישנו הבדל חשוב בין האופן בו מציע הרשב"א את הקושיה לבין האופן שבו הוצעה ע"י הרמב"ן והריטב"א. הרמב"ן והריטב"א שואלים מדוע תיפסל המחצית השנייה, והלא כוונה לשם תקיעה אחרת אינה גרועה מתוקע לשיר, ועוד שאפילו למ"ד מצ"כ יוצא בה שהרי נתכוון לשם מצוה. אבל הרשב"א מקשה רק "דאטו מי גרע מהתוקע לשיר דיצא", ואילו אליבא דמ"ד מצ"כ אין הוא מקשה. ואכן, בהמשך דבריו מפורש שלדעתו למ"ד מצ"כ באמת פסולה המחצית השנייה לגבי התקיעה שאחר התרועה, מפני שלא נתכוון בה לשם תקיעה זו אלא לשם אחרת. וברור שקושייתו על הריצ"ג מסתמכת על כך שלשיטתו ולשיטת הריצ"ג בסוגית מצ"כ ההלכה היא כמ"ד מאצ"כ (ע' סוגית מצ"כ פסקה ב'—ג'). [נמצא שיש לפגינו שלש שיטות בענין המתכוון לשם תקיעה אחרת מזו שהוא צריך לה: לריצ"ג לא יצא אף למ"ד מאצ"כ, כי כוונה לשם מצוה תקיעה אחרת גרועה מתוקע לשיר; לרמב"ן ולריטב"א יצא אף למ"ד מאצ"כ, כי יש כאן כוונה לשם מצוה (שתי דעות אלה נזכרו לעיל בפסקה א'); ולרשב"א הדבר תלוי במחלוקת אם מצ"כ או לא: למ"ד מצ"כ לא יצא, כי דרושה כוונה לשם תקיעה זו שהוא צריך לה עכשיו, ולמ"ד מאצ"כ יצא, כי אין זה גרוע מחוסר כל כוונת מצוה. בבידור שיטות אלה נעסוק בע"ה בחלק ג' של סוגיה זו].

את פירוש הרמב"ן לירוש' אין הרשב"א רוצה לקבל בגלל הדוחק בלשון "אפילו אחת אין בידו", וכך טוען גם הר"ן כנגד הרמב"ן כנ"ל פסקה ג'. שם ראינו שהר"ן טוען טענה נוספת: הרמב"ן מקשה על הריצ"ג שאין סיבה לפסול את המחצית השנייה, אבל לפירושו הוא בירוש' יוצא שר' יוסה בהכרח סובר כך, שהמחצית השנייה פסולה, יא"כ לא על הריצ"ג תלונתו אלא על ר' יוסה.

הרשב"א מציע דרך חדשה להבנת הירוש' לפיה יסורו כל הקשיים הנזכרים. לדעתו הכל מודים שתקיעה שיש במקצתה פסול גמור — אין יוצאים בחלקה הכשר אפילו יש בו שיעור, אך אם הפסול איננו פסול גמור (ר' לקמן) — אין המקצת פוסל את השאר (וזה כסברת ההו"א בבבלי לשיטת הרמב"ן, כנ"ל ח"א פסקה ה', שפסול מקצת תקיעה גובה מהצירוף של קול זר, ופסול שאינו גמור אינו עושה את הקול לקול זר). מחלוקת האמוראים בירוש' בפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק היא מחלוקת בשאלה האם מתעסק נחשב כפסול "גמור" לענין זה או לא, והיא גובעת ממחלוקת יסודית יותר, והיא המחלוקת הידועה האם מצ"כ. וכך הוא הקשר בין הדברים: למ"ד מצ"כ הפסול של חסרון כוונת-מצוה — וכ"ש פסול מתעסק — הם פסולים "גמורים", ופוסלים את החלק השני של התקיעה שנשמע בכשרות. אך מ"ד מאצ"כ, למרות שהוא מודה שהמתעסק

(1) כ"ז. ד"ה תקע.

לא יצא (כמבואר בגמ' ל"ג:), כי צריך כוונה לעשות את המעשה² — מ"מ לשיטתו יש בפסול מתעסק צד קולא ביחס לפסולים אחרים, ואינו נחשב לפסול "גמור" שיפסול גם את החלק הכשר. והטעם הוא שפסול מתעסק ענינו סו"ס חסרון כוונה, ומצאנו שכוונה במצוות אינה כ"כ חיונית, שהרי מאצ"כ. ואע"פ ששם מדובר כמובן בכוונה אחרת, כוונה לשם מצוה, מ"מ שם כוונה אחד הוא, ומתעסק כיון שהוא נכנס תחת הפוג של כוונה יש גם בו צד קל ביחס לפסולים אחרים (העקרון הזה שפרט מסוים נחשב לקל או לחמור בגלל השתייכותו לסוג שבפירמיו האחרים יש קולא או חומרא מצוי בכמה מקומות בש"ס. ע' למשל זבחים ט"ו. "מה לשם (ש' צרויה) יושב שכן פסול" וכו').

ועתה: ר' יוסה וראב"ז נחלקו בפירוש המש' (בזה שווה שיטת הרשב"א לשיטת הר"ן לפי הריצ"ג). ר' יוסה סובר שפירוש המש' הוא שהארוכה עולה לאחת, והוא לומד ממנה (כדלקמן) שהשומע מקצת תקיעה מן המתעסק יצא. טעם הדין הוא כאמור משום שמאצ"כ, ולכן פסול מתעסק אינו נחשב לפסול "גמור" שיפסל את המקצת הכשר. ראב"ז חולק וסובר שהארוכה אינה עולה לכלום, כי מצ"כ, ותקיעה שמקצתה געשה שלא לשם מצוה — וכ"ש במתעסק — אין יוצאים בה (כי פסול-שבכוונה הוא פסול "גמור").

הנקודה שצריכה עיון כאן היא מה בדיוק לומד ר' יוסה מהמש'. כי אם נניח שר"י יודע מראש שמאצ"כ — א"כ אין הוא יכול ללמוד מהמש' שהשומע מקצת מן המתעסק יצא, שהרי לדעת הרשב"א המחצית השנייה של התקיעה הארוכה דינה כתוקע לשיר ויוצאים בה, כלומר שבס"ה התקיעה כולה כשרה לשם תקיעה שאחר התרועה, ואיך אפשר ללמוד ממנה לפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק שם המקצת פסול. מובן שמתעם זה א"א גם לומר שר' יוסה אינו יודע מראש שמאצ"כ והוא לומד מהמש' את שני הדברים, היינו שמאצ"כ והשומע מקצת מן המתעסק יצא, כי אם אתה אומר שלדעת המש' מאצ"כ שוב אי אתה יכול ללמוד ממנה לענין שומע מקצת מן המתעסק, כאמור. מאידך כל פירושו של הרשב"א מבוסס על ההנחה ששיטת ר' יוסה היא שמאצ"כ, ורק משום כך הוא סובר שהשומע מקצת מן המתעסק יצא, וא"כ צ"ע היאך הוא לימודו של ר' יוסה. ונראה שכך היא כוונת הרשב"א: ר' יוסה וראב"ז יודעים מסברה שתקיעה שיש במקצתה פסול גמור אין יוצאים בה אפילו יש בחלקה הכשר שיעור. ר' יוסה מבין במש' שהתקיעה הארוכה עולה לאחת, ולכן הוא מסיק מזה שמצוות אצ"כ, כי אם מצ"כ נמצא שהחצי השני של התקיעה פסול, שהרי לא נתכוון בו לשם מצוה זו, וא"כ התקיעה כולה היתה צריכה להיפסל ולא לעלות לו כלל, שכן יש במקצתה פסול גמור. לעומת זאת אם מאצ"כ הרי התקיעה כולה כשרה, ולכן היא עולה לו לאחת. ועתה, אומר ר' יוסה — וזאת שוב מסברה — אם מאצ"כ אזי השומע מקצת תקיעה מן המתעסק יש לו לצאת י"ת, כי אם מאצ"כ הרי פסול-שבכוונה אינו פסול "גמור", ולפיכך סברה היא שאינו פוסל את החלק הכשר³. בא ראב"ז וחולק על פירושו של ר"י למשנה, ומפרש שהארוכה אינה

(2) בקשר למהות הפסול של מתעסק יש כמה שיטות, כדלהלן ח"ג פסקה ב', ע"ש, ומ"מ לד"ה החסרון הוא בכוונת העושה ולא בעצם הפעולה.

(3) לשון הרשב"א (עמ' 140 שורה 4 מלמטה, ע"ש): "ולא אמרינן כיונתו במחציתה לשם תקיעה אחרת מפסדת בתקיעה הראשונה ולא עלתה לו באחת מיהא משום דמאצ"כ הלכך ממילא יצא שהרי נתכוון לתקיעה מיהא". והנימוק "שהרי נתכוון לתקיעה מיהא" קשה לכאורה, כי לדעה שמאצ"כ הרי יוצאים י"ח אף במקרה שהחצי השני הוא במתעסק גמור שלא נתכוון אפילו לתקיעה, כמ"ש הרשב"א לפני כן. אך המעיין בריטב"א כ"ז, ד"ה ת"ש, שם הוא מביא את שיטת הרשב"א, ימצא שכנראה חסרות בנוסחת הרשב"א שלפנינו מלים אחדות, וכצ"ל: "באחת

עולה לו כלל, והטעם הוא שמצ"כ ולכן פסול-כוונה הריהו פסול גמור והשומע מקצת תקיעה ממי שלא נתכוון לשם המצוה (כמו במשנתנו שהמחצית השניה פסולה משום שלא נתכוון בה למצות תקיעה זו) או ממתעסק — לא יצא. [באשר לאופן הלימוד של ראב"ו — יתכן שהוא יודע מראש שמצ"כ, וממילא הוא סובר שפסול-כוונה הוא פסול גמור הפוסל את החלק הכשר, ולכן הוא מפרש את המש' שהארוכה לא עלתה לו כלל. אך אפשר גם שהיה ידוע לו ממסורת או מנימוקים אחרים שזהו פירוש המש', וממנה הוא לומד שמצ"כ, שאל"כ הרי התקיעה כולה כשרה וצריכה לעלות לו¹].

בהסבר זה יש דוחק מסוים, והוא שיוצא שר' יוסה אינו מוכיח מהמש' את עיקר חידושו, דהיינו את הסברה שאם מצ"כ או כל פסול-שבכוונה ואפילו של מתעסק אינו נחשב לפסול גמור שיפסול את החלק הכשר; ויוצא שהוא אומר "זאת אומרת פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא" ובעצם מהמש' הוא מוכיח רק שמצ"כ, ומכאן הוא לומד מסברה שהשומע מקצת מן המתעסק יצא. וצ"ע.

זהו הצד הדחוק בפירוש הרשב"א לפי עניות הבנתנו אותו, אך לעומת זאת מתיישבים בו כל הקשיים שזכרו לעיל: קודם כל הלשון "אפילו אחת אין בידו" היא כפשוטה. ובאשר לעיקרון — כוונה לשם תקיעה אחרת דינה לכל הדעות כתקיעה לשיר, ובכך מיושבת גם קושיית הראשונים על הריצ"ג שלא גרע מתוקע לשיר וגם טענתו השניה של הר"ן נגד הרמב"ן הנזכרת לעיל.

בסוף דבריו כותב הרשב"א שלהלכה אנו פוסקים שמצ"כ (ע' סוגית מצ"כ פסקה ג') ולכן עולה לו הארוכה לאחת, כר' יוסה. והנה הראב"ד סובר כריצ"ג שהארוכה אינה עולה לכלום, כנ"ל פסקה א', ומאידך הוא פוסק שמצ"כ (ע' בסוגיה שם), ויתכן איפוא שהוא הולך בדרכו של הרשב"א ופוסק כראב"ו.

לגבי הסוגיה המקבילה בירוש' פ"ד ה"י — נראה שהרשב"א יכול לפרש כרמב"ן (לעיל פסקה ד') ש"והיידא אמרה דא" מוסב על מעשהו של ר' חנניא שלא רצה לצאת בתשרית. אלא שלפי הרשב"א צ"ל שהירוש' מביא את הראיה עפ"י דעת ראב"ו בפירוש המש', ואילו דעת ר' יוסה אינה נזכרת כאן כלל²; שהרי בשברים-תרועה ההמשך פסול לגמרי, ובזה מודה ר' יוסה שאין בידו כלום, ואין זה דומה למש' שבה הפסול במקצת הוא רק פסול-שבכוונה ולכן עולה לו שם הארוכה לאחת לדעת ר' יוסה הסובר שמצ"כ. וכך הוא איפוא פירוש הירוש': "והיידא אמרה דא — משך בראשונה" וכו', שראב"ו פירשה אפילו אחת אין בידו מפני שהוא סובר שמצ"כ, וכ"ש בענינו שאם יעשה ש"ר רצופים לד"ה אין בידו כלום, כי המקצת פסול לגמרי (לפי"ז מובן שאין הירוש' מכריע כאן כראב"ו, אלא הוא מביא את שיטתו כראיה לכך שמקצת שיש בו פסול גמור פוסל את השאר, ולכן בש"ר שלד"ה יש במקצת פסול גמור א"א לצאת).

מיהא [ויוצא הוא בכלה] משום דמצ"כ הילכך ממילא יצא שהרי נתכוון לתקיעה מיהא, והכל שפיר, שבא להשמיע האמת שכל התקיעה כשרה לצאת בה. ואף אם לא נגיה ברשב"א (הריטב"א אינו מצטט את לשון הרשב"א מלה במלה אלא מסכם את דבריו) — מ"מ ברור שכך הבין הריטב"א את כוונתו.

(4) ומ"מ מובן מדוע לא הביא הבבלי ראייה ממש' זו בדיון בשאלת מצ"כ בדף כ"ח, כי אפשר לפרש את המש' בשני אפנים, כר"י או כראב"ו, ועל פי הפירוש מתהפכת שיטת המש' לשהי הדעות בענין מצ"כ, כך שא"א להוכיח ממנה אף אחת מהן.

(5) וכך רצינו לפרש לשיטת הריצ"ג לעיל פסקה ד'.

כמו כן יוכל הרשב"א ללכת בדרך השניה של הרמב"ן, לפיה הפסקה "והיידא אמרה דא" וכו' היא ציטוט מהסוגיה בפ"ג (ולפי"ז נראה שהרשב"א יאמר שהמלים "והיידא" וכו' עד "אין בידו אלא אחת" רומזות באמת לדעת ר' יוסה שאחת יש בידו, והפסקה צוטטה כאן כדי להביא את מחלוקת ר"י וראב"ז בפירוש המש"י, אך אין נראה שהובאה כאן רק דעת ראב"ז, שהרי הלכת כר' יוסה).

י. שיטת הרשב"א בבבלי לאור פירושו לירוש'. פסק ההלכה בש"ע.

בסוגית שמע מקצת תקיעה בבבלי פירש הרשב"א (כ"ח. ד"ה ואמאי) שההו"א בגמ' עוסקת במקרה שאין במקצת הכשר שיעור. ולגבי המסקנה כתב: "ומ"מ אסיקנא דבמקצת תקיעה לא יצא". וראינו לעיל (ח"א פסקה ב') שלכאורה יש מקום להסתפק האם כוונתו למקצת שאין בו שיעור או שהוא ר"ל שלמסקנה אפי' במקצת שיש בו שיעור אין יוצאים, וכשיטת הריטב"א בשם י"מ.

והנה לפי האמור בפסקה הקודמת יוצא שלדברי כל האמוראים בירוש' במקרה שבמקצת התקיעה יש פסול גמור — א"א לצאת בחלקה הכשר גם אם יש בו שיעור ג. כמו כן יוצא בפשטות: שלדעת הרשב"א להלכה, אם הפסול הוא פסול-כוונה כמתעסק ויש בחלק הכשר שיעור — יצא (להסבר הרשב"א נראה שגם ראב"ז מודה בעיקרון לר"י שאם הפסול איננו פסול "גמור" אפשר לצאת במקצת הכשר, אלא שלדעתו פסול-כוונה הוא פסול גמור כי גם כוונה לשם מצוה מעכבת). על כן נראה ברור שגם לפי מסקנת הבבלי מקצת שיש בו פסול גמור כמו קודם עה"ש פוסל את החלק הכשר אפילו יש בו שיעור (ויתכן שגם ההו"א מודה בזה, או שאין לה בזה עמדה מוחלטת, ע' לעיל פסקה ח' בדעת הריטב"א). אך מסתבר שפסול-שמיעה דינו כפסול-כוונה שאינו נחשב לפסול גמור לענין זה. וא"כ למסקנה ולהלכה יוצא שאם אין בחלק הכשר שיעור — אין יוצאים בשום מקרה, כמו שהוכיחה הגמ' מהתוקע לתור הבור, ואם יש בחלק הכשר שיעור — אז יש הבדל בין פסול גמור, כמו קודם עה"ש, לפסול שאינו גמור, כמו פסול שבכוונה או שבשמיעה, שהראשון פוסל את כל התקיעה והאחרון אינו פוסל, וזאת עפ"י סוגית הירוש' (הקושיה ממשך בשניה כשתים היא שרואים שאין יוצאים במקצת תקיעה אפילו השאר כשר ממש, והתירוץ: פסוקי תקיעתא וכו', אך לאחת עולה, כי לפי ההלכה כולה כשרה לשם תקיעה שאחר התרועה, כנ"ל בסוף הפסקה הקודמת).

גמצא לפי"ז שמסקנת הבבלי לשיטת הרשב"א היא כמו ההו"א לפי הרמב"ן, שיש חילוק בין פסול גמור לפסול-שבשמיעה (במקרה שיש בחלק הכשר שיעור), אלא שהרשב"א מוסיף שמתעסק נחשב לפסול שאינו גמור כמו פסול-שבשמיעה. ולפי"ז נראה שנפשט הספק שנסתפקנו לעיל בכוונת דברי הרשב"א (ברף כ"ח.) לגבי

(6) ונקודה זו נוחה לשיטת הרשב"א כלשיטת הריצ"ג, בניגוד לשיטת הרמב"ן לפיה לא מובן לשם מה צוטט כאן הקטע הזה, כנ"ל פסקה ד'.

(1) אין לומר שהרשב"א סובר מאיזו סיבה שהיא שהבבלי חולק בזה על הירוש' ומכשיר בכל מקרה שיש בחלק הכשר שיעור, כי א"כ מדוע הוצרך הרשב"א לכתוב (כנזכר בסוף הפסקה הקודמת) שההלכה היא שמאצ"כ ומשום כך להלכה עולה לו הארוכה לאחת, הרי בלא"ה תעלה לו הארוכה לאחת לפי הבבלי, כי החלק הפסול — אפילו יש בו פסול גמור — אינו יכול לפסול את החלק הכשר אם יש בו שיעור. אלא ודאי שלדעת הרשב"א גם הבבלי מודה שמקצת שיש בו פסול גמור פוסל את השאר אפילו היה בשאר שיעור.

(2) "בפשטות" — כי בדוחק אפשר לומר אחרת, כדלהלן.

מסקנת סוגית הבבלי, כי לפי האמור נראה שכוונתו היא שלמסקנה אין יוצאים במקצת שאין בו שיעור, אבל במקצת שיש בו שיעור אין הרשב"א עוסק פה, והוא סומך על מה שכתב לפני כן (כלומר: בעניינינו, בו דן הרשב"א קודם לכן, בדף כ"ו. ד"ה תקע) בשם הירוש', שבמקרה שיש בשאר פסול גמור לא יצא, ובמקרה שהפסול אינו פסול גמור — כגון מתעסק או פסול-שמיעה — יצא.

[אם נרצה בכל זאת לומר שהרשב"א סובר כריטב"א, שלמסקנה גם פסול-שבשמיעה פוסל את החלק הכשר אע"פ שיש בו שיעור — נצטרך להניח אחת משתי הנחות: או שפסול שמיעה כתוקע לתוך הבור וכיו"ב גרוע ממתעסק ונחשב לפסול גמור, כי בניגוד למתעסק שאין פסולו ניכר הרי בתוקע לתוך הבור הקול משונה וניכר שהוא פסול³; או שנדחק לומר שמ"ש הרשב"א (נ"ל בסוף הפסקה הקודמת) שהלכה שמאצ"כ ולפיכך עולה הארוכה לאחת כדברי ר' יוסה — אין כוונתו בזה לפסוק כר"י גם במה שהוא אומר שפשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא, כי לדעת הרשב"א כמו לדעת הריטב"א מוכח מהבבלי שאפילו פסול שאינו גמור — כפסול-שבשמיעה — פוסל⁴, וה"ה למתעסק אף אם אנו פוסקים שמאצ"כ, אלא כוונת הרשב"א רק לפסוק כר' יוסה בזה שהארוכה עולה לאחת, וזאת משום שמאצ"כ ונמצא שהארוכה כשרה כולה. אך זה דחוק, כי היה לו לרשב"א לפרש כן. ולעיל ח"א פסקה ב' הוכחנו גם מלשון הרשב"א בסוגית מקצת תקיעה שהוא חולק על הריטב"א בשם י"מ, ומכשיר אפילו למסקנה במקרה ששמע מקצת בבור והיה בחלק הכשר שיעור].

הש"ט (תק"צ, ו') פסק בדעה ראשונה שהביאה בסתם שאם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתיים עלתה לו הארוכה לאחת. ז"א שלא עלתה לו לכלום. ובב"י כתב: "ואע"פ שהלכה כדברי הרמב"ם וסיעתו (היינו שהארוכה עולה לאחת, כנ"ל פסקה א') מ"מ היכא דאפשר יחזור לתקוע כדי לחוש לדברי החולקים עליו"⁵. והנה קודם כל יש להבין שפסק הש"ע בדעה הראשונה הוא כשיטת הרמב"ן ולא כשיטת הרשב"א, ר"ל: כשיטה לפיה עולה הארוכה לאחת אפילו למ"ד מצ"כ, ולא כשיטה לפיה היא עולה לאחת רק למ"ד מאצ"כ, שהרי בס"י תקפ"ט, ח' (וכן בס"י ס', ד') פסק הש"ע שמצ"כ. וכן היא שיטת הרמב"ם, שמצ"כ (הל' שופר ב', ד') ואעפ"כ עולה לו הארוכה לאחת. באשר לעצם הכרעת הב"י להלכה כדעה הראשונה — ברור שהיא נובעת משני טעמים: א. מפני שזוהי דעת הרמב"ם, שהוא משלשת עמודי ההוראה, והרי"ף והרא"ש לא נתלקו עליו, ולעיל (פסקה ז') ראינו שמסתבר שכן היא גם דעת הרא"ש⁶, וכ"כ הגר"א בשמו. ב. מפני שהיא

(3) או באופן אחר: במקצת במתעסק כאילו "מתפשטת" הכוונה של החלק הכשר גם על החלק שלא נתכוון בו, ויש בידו קול שלם, אבל במקצת בבור אין למקצת הכשר על מה להתפשט, כי בחלק השני לא שמע השומע קול שופר.

(4) אופן ההוכחה נדון לעיל בח"א פסקאות ב' וה'.

(5) ומ"מ אינו צריך לחזור לראש הבבא, כי לשיטת הריצ"ג כתוב במש' שהראשונה עלתה לו, וא"א לקבל את פירוש הריצ"ג במש' לחצאין, אבל במאריך בסוף תשר"ת דמיושב כדי שתעלה לו גם לתחילת תש"ת — שבוזה אף לשיטת הרמב"ן אין הארוכה עולה לכלום, כמוסבר לעיל פסקה א' הערה 6 — צריך לחזור לראש הבבא, כי המש' אינה מדברת על מקרה זה, ולשיטת הרמב"ן שהלכה כמותו הפסק הארוכה פוסל. ע' בהגהות רעק"א ובדגול מרבבה לש"ע תק"צ, ו', ובהערה הנ"ל.

(6) ע' לעיל פסקה ז'. ולפי ההסבר המחודש בשיטת הרא"ש שבפסקה ח' אין הדבר מוכרע מעצם שיטת הרא"ש. אך בפסקה ז' ראינו שדברי הרא"ש בענין אחר (בס"י י') מטים כך בפשוטות.

מ"מ דעת רוב הראשונים: הרמב"ם, התוס'י, הרמב"ן, הריטב"א והטור, נגד הריצ"ג והראב"ד.

והנה המ"מ כתב על דברי הרמב"ם: "משנה שם... ופירוש רבנו בה ברור ונכון וכן הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל, ודבריו צ"ע, כי הרשב"א אמנם פוסק להלכה שהארוכה עולה לאחת אך מ"מ אין הוא מסכים עם הרמב"ם, כי לשיטת הרשב"א אחרי שפסק הרמב"ם שמצ"כ היה לו לפסוק שהארוכה אינה עולה כלל.

הב"י כתב, כנזכר, שראוי לחוש לשיטת הריצ"ג. והנה מדברי המ"ב (ס"ק כ"ה) משמע שהוא אינו חושש כלל לדעת הריצ"ג, ונימוקו הוא שהגר"א והא"ר כתבו שהעיקר כדעה הראשונה. אך דבריו צ"ע, שהרי גם הב"י מודה שתעיקר כסברה הראשונה ומ"מ כתב לחוש לכתחילה לדעת הריצ"ג⁷. ונראה שטעמו של הב"י הוא משום שבפשטות זהו ספק דאורייתא, ולכן ראוי להחמיר כריצ"ג (וגם הר"ן מסתפק בפירוש המש"כנ"ל פסקה ו', ואף מדברי הרא"ש אין הכרח גמור שהכריע נגד הריצ"ג⁸). והב"י כתב כן אע"פ שאולי לא ידע את דברי הראב"ד בענין זה, כי דרשת הראב"ד לא היתה לפניו (כמוכח בב"י סי' תקפ"ו ד"ה בסדק לארכו⁹). ומן הסתם גם המ"ב לא ראה אותה), וא"כ כ"ש שדבריו קיימים עכשיו כשזכינו לדרשה ואנו יודעים שהראב"ד סובר כריצ"ג. והרשב"ץ (נ"ל פסקה א') כתב ש"הרבה חכמים" סוברים כן (ומהם בעל "ההשלמה" בשם אביו, כנ"ל שם). לזה יש להוסיף גם את שיטת הרשב"א לפיה אם פוסקים כמ"ד מצ"כ — כפי שאנו אמנם פוסקים להלכה — צריך לפסוק גם שהארוכה אינה עולה כלל. ובש"ע הרב אמנם כתב ש"טוב לחוש לסברא האחרונה", ומצוין: ב"י. והמטה אפרים (תק"צ, כ"ב) הגדיל לעשות ופסק לגמרי כריצ"ג ולא הזכיר כלל את הדעה השנית.

(7) לעיל פסקה ז'.

(8) ונראה שהמגר"א א"א ללמוד שהוא פוסק לא לחוש כלל לדעה השנית, אלא הוא רק קובע שהלכה — מעיקר הדין — כסברה ראשונה. והא"ר (ע"ש) אולי מתכוון באמת לפסוק למעשה שאין לחוש, כמ"ב.

(9) ע' הערה 6. וגם עצם הנחת היסוד בפסקאות ז"ח' שהרא"ש מכשיר בשומע מקצת תקיעה שיש בו שיעור אינה מקובלת על דעת רבנו ירוחם, כנ"ל ח"א פסקה א' הערה 4.

(10) ע' סוגית פסולי השופר פסקה ט"ז.